

องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

โดย

พลตรี นำพล คงพันธ์
ผู้อำนวยการสำนักงานทหารพัฒนา
หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
กองบัญชาการกองทัพไทย

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๐
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๐ - ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

เรื่อง องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ภาคตะวันออก
เฉิงเหินตอนบน

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

ผู้วิจัย พลตรี นำพล คงพันธ์

หลักสูตร วปอ.

รุ่นที่ ๖๐

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการและองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ และนำเสนอแนวทางในปรับปรุงรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษาในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉิงเหินตอนบน ทำการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากแนวคิด ทฤษฎี และเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับเกษตรกรต้นแบบที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๖ คน และผู้บังคับบัญชาของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสาน จำนวน ๓ คน

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานประกอบไปด้วย 1) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ แรงจูงใจในการทำเกษตรผสมผสานเพื่อแก้ไขปัญหารายได้ที่ไม่มั่นคง 2) องค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร มีการมุ่งอนาคตใฝ่หาความรู้และความคุมตนเองในสังคมทุนนิยม ทำให้ไม่มีความคิดที่จะละทิ้งอาชีพเกษตรกร รวมถึงมีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน 3) การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น การมีเจ้าหน้าที่พัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความรู้ให้คำแนะนำ หน่วยงานราชการต่างๆสามารถวิเคราะห์พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมที่เหมาะสม การคัดเลือกเกษตรกรที่มีความตั้งใจโดยผ่านกระบวนการที่เหมาะสม สามารถเป็นต้นแบบความสำเร็จและถ่ายทอดแรงจูงใจให้กับบุคคลอื่นในชุมชนเกิดความอยากทำการเกษตรแบบยั่งยืน

เนื่องจากอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพเก่าแก่ที่เสริมสร้างสังคมไทยให้มั่นคงและยั่งยืนถึงปัจจุบัน ภาครัฐควรดำเนินการทำให้อาชีพเกษตรกรไม่สูญหายไปจากสังคมไทย โดยมีมาตรการในการจูงใจเกษตรกรให้หันมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ในส่วนของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนานั้น ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ให้ชัดเจน โดยจัดทำแผนและโครงการย่อยของตนเอง จัดทำระบบติดตามประเมินผล และสร้างตัวชี้วัดการปฏิบัติงาน และถ่ายทอดเป้าหมายการพัฒนาให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทราบในแนวทางเดียวกัน เพื่อการบูรณาการและประสานประโยชน์ทุกภาคส่วน รวมถึงควรเพิ่มเติมกระบวนการศึกษาร่วมกับหน่วยงานรัฐ เอกชน และเกษตรกรต้นแบบผู้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้แก่เกษตรกรในขั้นต้นก่อนรับมอบโครงการเกษตรผสมผสานต่อไป

ABSTRACT

Title Successful Elements in Sustainable Integrated Agricultural Farming in upper Northeastern region of Thailand

Field Economics

Name Director of Military Development Office

Course ND

Class 60

This qualitative research aimed to study a process of knowledge, pattern, and methods of successful application in integrated farming practice with presenting guidelines to improve efficacy of supporting integrated farming program. Provinces of upper northeastern Thailand were selected. Primary and secondary data were collected and studied by interview and discussion from 6 model farmers selected to receive support of integrated agricultural farming program by The Armed Forces Development Command and 3 of the superior commander with experienced in supporting the program.

The results showed that the process of knowledge and methods of a successful application in integrated farming practices consisted of three essential composition 1) Economic motivation, to use integrated farming to solve an inconstant financial income. 2) Thought and behavior, farmers with achievement motivation seek knowledge to improve themselves and have self-control from capitalism. 3) Support from government, associate agency to analyze area and proper land usage. Mobile Development Unit's officer. given knowledge and continuous advice together with properly selecting model farmers that could give good motivation for others.

Agricultural farming is an important and sustainable occupation form past to present that government sector should act to preserve, setting measures to motivate more farmers to do integrated farming. As for The Armed Forces Development Command, the Mobile Development Unit, to set their plans and projects a tracking system and indicators that can assess the development. With passing on the development objective to the relevant to have the same approach, integrate and bring joint benefits. In addition to further studying with government and private sector together with model of successful farmers conduct integrated farming, can exchange knowledge to farmers before receiving the supported integrated farming program.

คำนำ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชายุทธศาสตร์ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรผสมผสาน อย่างยั่งยืน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ซึ่งงานวิจัยนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง และการวิเคราะห์ข้อมูลจากเกษตรกรต้นแบบในพื้นที่ เพื่อเสนอแนะการปรับปรุงกระบวนการ และรูปแบบการให้การสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสาน ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของประเทศไทย(พ.ศ.2560 – 2579) ที่กำหนดเป็นวิสัยทัศน์ว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมุ่งเน้นให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเพื่อสนับสนุน ยุทธศาสตร์ชาติ ทั้งนี้ สามารถนำผลของการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรผสมผสาน ให้มีความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ได้

ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าผลของการศึกษาวิจัยฉบับนี้ จะให้ความรู้และเป็นประโยชน์ แก่ผู้อ่าน สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานส่งเสริมเกษตรผสมผสาน ของ นทพ. ให้ดียิ่งขึ้น

พลตรี

(นำพล คงพันธ์)

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 60

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
วิธีดำเนินการวิจัย	4
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	5
คำจำกัดความ	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
นโยบายทางการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในประเทศไทย	7
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน	15
แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	18
ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม	20
องค์ประกอบเกษตรยั่งยืน	22
หลักการเกษตรยั่งยืน	23
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
กรอบแนวคิดของการวิจัย	26
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	28
วิธีการวิจัย	28
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	28
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	29
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	29
การเก็บรวบรวมข้อมูล	30
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	30

จ

บทที่ ๔ องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	31
หลักการและวิธีการของเกษตรแบบผสมผสาน	31
กระบวนการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา	32
องค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรแบบผสมผสานประสบความสำเร็จ	40
แนวทางในการปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสาน	44
สรุป	45
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	47
สรุป	47
ข้อเสนอแนะ	50
บรรณานุกรม	52
ประวัติย่อผู้วิจัย	56

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ ทุกรัฐบาลมีความพยายามที่จะกำหนดนโยบายเพื่อจะช่วยเหลือปัญหาความยากจนให้ลดลง โครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมาของประเทศ เช่น โครงการสร้างงานในชนบท โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมถึงการรับลงทะเบียนคนจนประเภทต่าง ๆ เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาคนเร่ร่อน ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการสำรวจความยากจนและการกระจายรายได้ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๕๙ พบว่า ค่าเฉลี่ยรายได้รวมทั้งประเทศในปี พ.ศ.๒๕๕๙ เท่ากับ ๒,๖๖๗ บาท/คน/เดือน ซึ่งภาคที่มีค่าเฉลี่ยรายได้รวมต่ำที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยมีค่าเฉลี่ยรายได้เท่ากับ ๒,๓๙๖ บาท/คน/เดือน ซึ่งต่ำกว่ารายได้ขั้นต่ำรายวันที่รัฐบาลได้กำหนดไว้

รัฐบาลที่ผ่านมามีได้ดำเนินการโครงการดังกล่าวที่ผ่านมา แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่ซับซ้อน แตกต่างกันในแต่ละบุคคลและแต่ละพื้นที่ รัฐบาลในปัจจุบันได้ตั้งใจที่จะพยายามหาทางแก้ไขความยากจน โดยกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการปฏิบัติงาน และกำหนดเป้าหมายระยะยาว เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ในประเทศ คือ ประเทศไทยจะต้องเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว และประชาชนมีรายได้ ๑๓,๐๐๐ ดอลลาร์ สหรัฐ./ปี หรือ ๔๓๓,๗๙๖.๘๒ บาท/คน/ปี หรือ ๓๖,๑๗๙.๗๔ บาท/คน/เดือน ซึ่งมากกว่าปี พ.ศ.๒๕๕๙ เท่ากับ ๑๓.๕ เท่า

อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของปัญหาความยากจนเกิดจากความไม่แน่นอนของราคาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเกือบครึ่งหนึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม หากปล่อยให้สถานการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป คนรุ่นใหม่ก็จะไม่อยากประกอบอาชีพเกษตรกรรม รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ต้องการเพิ่มแรงงานภาคการเกษตร ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่มองว่า การทำงานภาคการเกษตรกรรมสามารถมีรายได้สม่ำเสมอ และมีความมั่นคง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในส่วนนี้ ได้เน้นย้ำเรื่องการลดต้นทุนการทำการเกษตร และการนำนวัตกรรมมาช่วยในการเพิ่มปริมาณผลผลิต โดยรัฐบาลต้องการให้เกิดการบูรณาการของทุกภาคส่วน เพื่อให้ขับเคลื่อนประเทศไปในทิศทางเดียวกัน บรรลุวิสัยทัศน์ของประเทศคือ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนา

ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุข ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ และความยากจนลดลง

การทำเกษตรผสมผสานก็เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการทำเกษตรกรรม ระบบเกษตรผสมผสานหมายถึงระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเอื้อประโยชน์กันและกัน และเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดภายในไร่นาแบบครบวงจร เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้จากทั้งพืชและสัตว์สามารถเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าวที่ได้ผลผลิตทั้งข้าวและปลาโดยไม่ต้องใช้สารเคมี การเลี้ยงไก่หรือสุกรบนบ่อปลาทำให้ได้อาหารปลาจากเล้าไก่หรือสุกร หรือการเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ที่ได้ทั้งน้ำผึ้งและมีผึ้งช่วยผสมเกสรดอกไม้ เป็นต้น นอกจากนี้การผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างหลากหลายแล้ว ยังมีการจัดการผลผลิตการเกษตรที่ค้ำนึ่งถึงการตลาดด้วย (สุรศักดิ์ เสียงเสนาะ, ๒๕๕๘)

จากการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี โดยรณรงค์และสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรรูปแบบเกษตรผสมผสาน เพื่อลดปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น ผลจากการส่งเสริมมีเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จและสามารถเป็นต้นแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานได้ โดยเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จนั้นสามารถดำรงชีพด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้จากผลผลิตที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นยังสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีและความเกื้อกูลให้กับชุมชน แต่การทำเกษตรผสมผสานนั้น ก็ยังคงมีคำถามว่าได้ผลดีจริงหรือไม่ เช่น สามารถลดปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ตลอดจนสามารถเพิ่มรายได้ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้การศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำผลการศึกษาไปพัฒนาและขยายผลการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกรรายอื่น เพื่อให้การสนับสนุนของแต่ละหน่วยงานเกิดความคุ้มค่าต่องบประมาณที่ได้รับ และลดปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการทำเกษตรผสมผสาน และองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ

๒. เพื่อเสนอแนะแนวทางในแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องที่ค้นพบ ปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน” ประกอบด้วยขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑.๑ ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรยั่งยืน

๑.๒ ศึกษาข้อมูลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม

๑.๓ ศึกษาและจัดทำตัวแบบการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานฯ ที่เหมาะสมใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดรูปแบบการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานฯ ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

๒. ขอบเขตด้านประชากรผู้เชี่ยวชาญทางการทำเกษตรผสมผสาน

ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อเกษตรกรต้นแบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๐ ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม และมุกดาหาร และผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

๒.๑ เกษตรกรต้นแบบ จำนวน ๖ คน คือ

๒.๑.๑ นาง ศิริยา ดาวเรือง ต.รัตนวาปี อ.รัตนวาปี จ.หนองคาย

๒.๑.๒ นาง ลักขณา คำเถื่อน ต.นาถ่อน อ.ธาตุพนม จ.นครพนม

๒.๑.๓ นาง ทัสดา ผาจิรวัดนชาติ ต.นาซ่าว อ.เซียงคาน จ.เลย

๒.๑.๔ นายลำปาง วัฒนะธรรม ต.คำอาฮวน อ.เมือง จ.มุกดาหาร

๒.๑.๕ นาง บุญหลาย อางตา ต.บ้านม่วง อ.สังคม จ.หนองคาย

๒.๑.๖ นาง วัน ชันธิชัย ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.บึงกาฬ

๒.๒ ผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานฯ จำนวน 4 คน คือ

๒.๒.๑ พล.อ. เกรียงศักดิ์ หมีทอง อธิบดีรองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

๒.๒.๒ พล.อ. สมชาย ปั้นทอง อดีตผู้อำนวยการสำนักงานทหารพัฒนา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

๒.๒.๓ พล.ท. นเรนทร์ สิริภูบาล รองผู้บัญชาการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

๓. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยจะดำเนินการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิในห้วงเวลา ตั้งแต่เดือน ธันวาคม ๒๕๖๐ - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล

๑.๑ **ข้อมูลทุติยภูมิ** รวบรวมข้อมูลเรื่องแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรผสมผสาน เกษตรยั่งยืน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดชุมชนพันธ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ห้องสมุดโรงเรียนเสนาธิการทหารบก ห้องสมุด บก.สปท. ห้องสมุด วสท. เอกสารประกอบการศึกษาของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เอกสารงานวิจัย และเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

๑.๒ **ข้อมูลปฐมภูมิ** รวบรวมโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกต่อเกษตรกรต้นแบบที่ได้รับโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๐ เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) จำนวน ๖ คน และผู้เชี่ยวชาญที่สามารถกำหนดนโยบายโครงการเกษตรผสมผสานฯ ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๓ คน (ตามขอบเขตประชากร) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังจะใช้วิธีการสังเกตแบบโดยตรงและการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในระดับการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ

๒. **การจัดระเบียบข้อมูล** เมื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิดังที่กล่าวแล้ว หลังจากนั้นจะนำข้อมูลมาจัดระเบียบและตรวจสอบ Validity ของข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะเตรียมข้อมูลไว้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนต่อไป

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

จะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีการตรวจสอบความสอดคล้องกันของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) วิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล เพื่อแยกแยะให้เห็นถึงส่วนประกอบและความความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทราบถึงองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ
๒. ได้ตัวแบบที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับนักพัฒนา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง นำไปประยุกต์ใช้กับการวางแผนและดำเนินการพัฒนาการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

คำจำกัดความ

เกษตรแบบผสมผสาน	หมายถึง	ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน หรือมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ กิจกรรมขึ้นไป โดยแต่ละกิจกรรมมีความเกี่ยวเนื่องกัน ประโยชน์ต่อกันสูงสุด
เกษตรยั่งยืน	หมายถึง	ระบบการเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์ และเกื้อกูลสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน	หมายถึง	กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
เกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer)	หมายถึง	ผู้ที่มีความสนใจหรือประกอบอาชีพทางการเกษตร
ไม่จำกัดเพศ		อายุระหว่าง ๑๗-๔๕ ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ขึ้นไป
เกษตรกร	หมายถึง	ผู้ทำงานในที่ดินหรือที่นา หรือ ผู้ที่อาศัยที่ดินที่นา เพื่อเพาะปลูกพืชผล เลี้ยงสัตว์ และเลี้ยงปลา
เกษตรกรต้นแบบ	หมายถึง	เกษตรกรที่ดำเนินกิจกรรมเกษตรผสมผสาน โดยบริหารจัดการที่ดินในพื้นที่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือน มีการบันทึกบัญชีครัวเรือนถูกต้อง สามารถอธิบายประโยชน์ของการทำเกษตรผสมผสาน และผลผลิตที่เหลือจากการ

บริษัทสามารถแบ่งปัน หรือขาย เพื่อเพิ่มรายได้ใน
ครัวเรือนอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังสามารถเป็น
วิทยากรแนะนำผู้สนใจที่จะศึกษาดูงานได้

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

นโยบายทางการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในประเทศไทย

ประเทศไทยได้เริ่มมีการปรับตัวสู่การทำเกษตรยั่งยืน โดยรัฐเป็นผู้กำหนดนโยบาย ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๕๓๐ เป็นต้นมา สาเหตุที่ต้องมีการใส่ใจในการทำเกษตรยั่งยืนนั้น เนื่องจากองค์การระหว่างประเทศ Consultative Group on International Agriculture Research (CGIAR) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการวิจัยเกี่ยวกับการเกษตรในประเทศกำลังพัฒนาได้ให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาเกษตรยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๔) และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๕๐) ได้กล่าวถึงแผนพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ - ๑๑ ไว้ดังนี้

๑.การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ.๒๕๐๔-๒๕๐๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ ได้กำหนดเป้าหมายการเจริญเติบโตในภาคเศรษฐกิจส่วนรวม และภาคการเกษตรไว้ในอัตราร้อยละ ๕.๐ และ ๓.๐ ตามลำดับ ให้ความสำคัญในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร โดยเฉพาะระบบชลประทาน การคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมโยงแหล่งตลาดสินค้าต่าง ๆ การพัฒนาการตลาดสินเชื่อเพื่อการเกษตร ส่งเสริมการค้าคว่ำวิจัยทั้งด้านพืชและปศุสัตว์ ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรจากการผลิตเพื่อการยังชีพ ไปสู่ระบบธุรกิจฟาร์ม โดยเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น กระจายพืชเศรษฐกิจหลักที่มีอยู่ ไม่กึ่งชนิดให้ไปสู่ความหลากหลายของชนิดพืชและสัตว์เพิ่มมากขึ้น เริ่มให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการจำแนกที่ดิน และจัดการเกี่ยวกับการสงวนพื้นที่ป่าโดยกำหนดเป้าหมายไว้ให้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่ประเทศ

๒.การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๑๐-๒๕๑๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ ได้เร่งรัดดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร ต่อเนื่องจากการพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑ โดยเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้การผลิตทางการเกษตร สร้างระบบการขนส่งทางบก สถานีทดลองทางการเกษตร ส่งเสริมการเกษตร การปรับปรุงพันธุ์พืชและสัตว์ การควบคุมการระบาดของโรคพืชและสัตว์ พัฒนาโครงสร้างระบบการตลาดสินค้าเกษตร และระบบสินเชื่อเพื่อการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการวิจัย และยกระดับรายได้และฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดสรรน้ำที่ดิน และเริ่มจัดทำสำมะโนที่ดินเกษตรในบางจังหวัด จัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ดินและน้ำ

๓. การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๑๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อเร่งรัดการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตรให้ได้มากยิ่งขึ้น จัดตั้งเขตส่งเสริมการเกษตร เพื่อการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญบางชนิด โดยเฉพาะการผลิตพืชเพื่อการส่งออก ให้มีการปลูกพืชหลายครั้งในรอบปีในเขตชลประทาน ขยายงานวิจัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรและสถาบันทางการเกษตร เพื่อให้การสนับสนุนในเรื่องของปัจจัยการผลิต และการให้สินเชื่อ มีการเร่งรัดสำรวจจำแนกประเภทที่ดิน กำหนดสมรรถนะที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร พัฒนาที่ดินเค็ม ดินเปรี้ยว รวมถึงที่ดินชายฝั่งทะเลที่มีการใช้ประโยชน์น้อย จัดทำที่ดินทำกินให้กับเกษตรกร ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินให้กับเกษตรกร

๔. การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ (พ.ศ.๒๕๒๐-๒๕๒๔)

เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยที่เกิดขึ้นในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๓ นั้น ทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ ได้ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากการให้ความสำคัญกับภาคการเกษตร ไปสู่การมุ่งเน้นถึงการพัฒนาชนบท และการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยให้การสนับสนุนการลงทุนในอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า การพัฒนามุ่งเน้นปรับปรุงระบบชลประทานขนาดเล็ก และขนาดกลาง เพื่อสนับสนุนการปลูกพืชหลายครั้งในรอบปี ปรับโครงสร้างการผลิตในระดับไร่นา การวิจัยทางการตลาด เช่น ถนนในชนบท คลังสินค้าเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเกษตรกร รวมถึงพยายามตัดมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นภาระต่อเกษตรกร สนับสนุนสถาบันการเงินของรัฐและธนาคารพาณิชย์ เพื่อขยายสินเชื่อทางการเกษตรให้แก่เกษตรกรและสถาบันเกษตรกรอย่างกว้างขวาง ส่งเสริมการรวมกลุ่มของสถาบันต่าง ๆ ในชนบทเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย และการเพิ่มรายได้ เพื่อเป็นการสร้างประสิทธิภาพให้กับภาคเกษตร มีการจัดกรรมสิทธิ์ที่ดิน ปรับปรุงคุณภาพที่ดิน และการจัดระบบการปลูกพืชให้เหมาะสมกับคุณภาพที่ดิน

๕. การพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ได้ดำเนินการปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรจากที่เคยเพิ่มผลผลิตด้วยการขยายพื้นที่เพาะปลูก เปลี่ยนเป็นการเพิ่มผลผลิตด้วยการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น เร่งรัดการกระจายการถือครองที่ดินและให้กรรมสิทธิ์ที่ดินทำกินเพื่อการเกษตร ขยายการให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรเข้าด้วยกันกับสินเชื่ออุตสาหกรรมในครัวเรือน และปรับเป็นสินเชื่อชนบท สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางพื้นฐานของการตลาด พร้อมกับการหาทางจัดตั้งตลาดกลางสินค้าเกษตรเพื่อให้เป็นแหล่งกระจายสินค้าระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค ส่งเสริมการรวมกลุ่มของสถาบันต่าง ๆ ในชนบท เพื่อการให้ความช่วยเหลือและการฝึกอบรมความรู้ทางการเกษตรสมัยใหม่

เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และลดปัญหาความยากจน สำหรับในกรณีของป่าเศรษฐกิจได้มีแนวนโยบายให้เอกชนร่วมในการปลูกป่าเศรษฐกิจเพื่อขยายเนื้อที่ป่า ส่งเสริมให้มีการปลูกไม้โตเร็วเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำฟืน และทำการสำรวจเพื่อแยกพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่เหมาะสมกับการเกษตร เพื่อจัดที่ดินทำกินให้กับเกษตรกรในรูปของหมู่บ้านป่าไม้ ปรับปรุงพื้นที่ในเขตชลประทานเพื่อให้เป็นแหล่งเกษตรกรรมพาณิชย์ และสามารถใช้ประโยชน์จากการใช้ที่ดินเพาะปลูกได้หลายครั้งในรอบปี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของที่ดิน และมุ่งแก้ไขปัญหาคอรัปชั่นที่ดิน

๖. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖

(พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๖ ได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการเกษตรสืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อน ๆ โดยเน้นการปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตร เพื่อให้ครัวเรือนเกษตรมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่และยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ให้สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรและผลิตภัณฑ์ใหม่ให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึง ปรับปรุงกรรมวิธีการผลิตทางการเกษตรและการตลาด เพื่อลดความเสี่ยงในด้านรายได้ของเกษตรกรและรายได้จากการส่งออกของประเทศ ปรับปรุงการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรม อาทิ เทคโนโลยีชีวภาพ และนำมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม สนับสนุนสินเชื่อการเกษตร และจัดตั้งไซโลเพื่อเก็บรักษาพืชผลทางการเกษตรและสร้างเสถียรภาพทางด้านราคา

รัฐเริ่มปรับตัวสู่แนวทางเกษตรยั่งยืนในระดับนโยบายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เริ่มกำหนดให้มีแผนงานด้านการวิจัยเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน กำหนดให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรจัดสรรสินเชื่อเพื่อสนับสนุนเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนรูปแบบการทำฟาร์มมาเป็นแบบผสมผสาน อย่างไรก็ตามการดำเนินงานด้านเกษตรยั่งยืนยังคงไม่ชัดเจน (มูลนิธิเกษตรยั่งยืน, ๒๕๕๐)

๗. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗

(พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดดเน้นความสมดุลของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมในสังคมควบคู่กันไป ส่วนของแผนพัฒนาการเกษตร เน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนา การกระจายผลของการพัฒนาและการจัดการเรื่องทรัพยากรธรรมชาติทางการเกษตรควบคู่กับการพัฒนา โดยกำหนดเป้าหมายการขยายตัวของภาคการเกษตรไว้ในระดับเฉลี่ยร้อยละ ๓.๔ ต่อปี และเป้าหมายรายได้ที่แท้จริงเฉลี่ยต่อหัว (ภาคการเกษตร) เพิ่มขึ้นร้อยละ ๗ ต่อปี ด้านทรัพยากรป่าไม้กำหนดเป้าหมายอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ให้ร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ทั้งประเทศ ด้านทรัพยากรประมง ได้กำหนดเป้าหมายว่าต้องอนุรักษ์แหล่งปะการังในอุทยานแห่งชาติทางทะเลทุกแห่งให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ต่อไป ด้านทรัพยากรแหล่งน้ำ มีเป้าหมายพัฒนาแหล่งน้ำอย่างเป็นระบบลุ่มน้ำทั้ง ๒๕ ลุ่มน้ำทั่วประเทศ ด้านทรัพยากรที่ดิน มีเป้าหมายการพัฒนาในเรื่องการเร่งรัดการแก้ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินโดยวิธีการปฏิรูปที่ดินปีละไม่ต่ำกว่า ๔ ล้านไร่ การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้เหมาะสม ขยายการให้บริการและอุทกหนุณค่าใช้จ่ายในการ

ปรับปรุงและแก้ไขคุณภาพดินที่มีปัญหา เช่น ดินเค็ม ดินเปรี้ยว และดินทรายจัด เป็นต้น เร่งรัดการอนุรักษ์ดินและน้ำโดยวิธีการที่ไม่ยุ่งยากและลงทุนน้อย ถ่ายทอดให้นำไปปฏิบัติได้ โดยรัฐจะเป็นผู้ให้บริการสำหรับพื้นที่ที่มีปัญหารุนแรง

๘. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘

(พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ กำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ ๑. การรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันสินค้าเกษตรในตลาดโลก ๒. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ๓. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตรกรให้เข้มแข็ง รวมทั้งยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้สูงขึ้น และให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อเริ่มต้นแผนพัฒนาฯ ได้กำหนดเป้าหมายของอัตราการขยายตัวของภาคการเกษตรเฉลี่ยร้อยละ ๒.๙ ต่อปี และต่อมาได้ปรับเป็นร้อยละ ๓ การเกิดภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในค่าเงินบาทในช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้ภาคการเกษตรปรับยุทธศาสตร์การดำเนินงานใหม่ เช่น การปรับโครงสร้างการเกษตร การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดต้นทุนการผลิต การปรับปรุงคุณภาพและการแปรรูป ส่งเสริมการออมในชนบท เป็นต้น โดยในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีแนวทางจัดการฟื้นฟูทรัพยากรดินที่ผ่านการใช้ประโยชน์และขาดการดูแลรักษาเพื่อเพิ่มผลผลิตในกิจกรรมการเกษตรอย่างต่อเนื่องและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ที่ผ่านการทำเหมืองแร่แล้ว พื้นที่นาทุ่งร้าง รวมทั้งพื้นที่ที่มีปัญหาต่อการเกษตรและดินที่ถูกใช้โดยไม่เหมาะสม เช่น พื้นที่ดินเค็ม ดินเปรี้ยว ดินชายทะเล โดยส่งเสริมการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการปรับปรุงบำรุงดินด้วยวิธีการธรรมชาติ วิธีการที่เกษตรกรยอมรับและสามารถถ่ายทอดนำไปปฏิบัติ เช่น ส่งเสริมการปลูกพืชแบบผสมผสานแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี และปลูกพืชตามแนวระดับในพื้นที่ลาดชัน เป็นต้น ส่งเสริมการนำระบบเกษตรทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ มาใช้ในเขตปฏิรูปที่ดิน พื้นที่นาทุ่งร้าง และพื้นที่ผ่านการทำเหมืองแร่แล้ว โดยการให้ความรู้ ฝึกอบรม และสนับสนุนด้านเงินทุน ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อให้ราษฎรมีรายได้เพียงพอกับการยังชีพอย่างต่อเนื่อง เป็นการลดปัญหาการละทิ้งที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อวัตถุประสงค์นอกภาคเกษตรกรรม ตลอดจนเพื่อฟื้นฟูสภาพพื้นที่ดินที่เสื่อมโทรมให้กลับสมบูรณ์ โดยแผนงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ แผนการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และแผนงานพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนและเกษตรกรรมยากจน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ขยายพื้นที่ปรับโครงสร้างเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ๒๕ ไร่

๒. สร้างโอกาสให้คนจนประกอบอาชีพเกษตรและมีทางเลือกอาชีพในชนบท มีรายได้เพียงพอและมั่นคง ๘ ล้านคน

๓. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร การจัดการแผนปฏิบัติการของกระทรวงให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ค้นหากระบวนการ รูปแบบ เทคนิค วิธีการในการพัฒนาเกษตรกรรายย่อยให้สามารถพึ่งตัวเองได้ในระบบเกษตรยั่งยืน

๕. จัดทำทางเลือกในการทำการเกษตรแบบยั่งยืนของเกษตรกร

๙. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙

(พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ จากการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตอาหาร และแหล่งอุตสาหกรรมที่มีคุณภาพและมีความสามารถในการแข่งขัน ระบบการผลิตการเกษตรอยู่บนพื้นฐานการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และเกษตรกรไทยมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้ มีรายได้มั่นคง เป็นธรรม และก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ องค์กรเกษตรเข้มแข็งและมีเอกภาพ เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการเกษตร ประกอบด้วย ๙ ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์การผลิตที่มีประสิทธิภาพและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรยั่งยืน มีกรอบงานได้แก่ การกำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจสำหรับสินค้าเกษตร โครงการปรับปรุงระบบชลประทานขนาดเล็ก งานการเตือนภัยด้านการเกษตร/ภัยธรรมชาติ งานผลิตพันธุ์ซึ่งเป็นไปในทิศทางที่ต้นตัวและเป็นไปตามมาตรฐานสากลมากขึ้น การพัฒนาทรัพยากรดิน-น้ำ ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ และผลิตภัณฑ์จุลินทรีย์ทางการเกษตร โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพผลผลิตการเกษตรของสถาบันเกษตรกรในส่วนของงานที่มีความก้าวหน้าของโครงการเห็นได้ชัด เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ และสินค้าปลอดภัยจากสารพิษ โครงการปรับปรุงคุณภาพและรับรองคุณภาพ (บูรณาการตามแนวทาง Good Agriculture Practice : GAP) กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร การเพิ่มประสิทธิภาพการตรวจสอบและรับรองสินค้า การแก้ไขปัญหาด้านมาตรฐานสินค้าเกษตร

ซึ่งในช่วงแผนพัฒนาฯ นี้ รัฐบาลได้ประกาศเจตนารมณ์ในการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ โดยมีการจัดการประชุมสมัชชาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ การจัดทำแผนงบประมาณในเชิงบูรณาการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๙ “การพัฒนาเกษตรอินทรีย์” กรมพัฒนาที่ดินในฐานะหน่วยงานเจ้าภาพ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (๖ กระทรวง ๒๖ หน่วยงาน) จัดทำสรุปภาพรวมและรายละเอียดแผนงบประมาณในเชิงบูรณาการวงเงินงบประมาณ ๑,๒๖๒.๖๖ ล้านบาท โดยมีเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒ (มูลนิธิเกษตรยั่งยืน, ๒๕๕๐)

๑๐. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐

(พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ มุ่งเน้นการพัฒนาคนมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายสร้างสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน โดยมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการปฏิบัติที่สำคัญ ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง คือ การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งให้ความสำคัญกับ การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและการพัฒนาที่ยั่งยืน และการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งในแผนฯ นี้ ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรและเกษตรยั่งยืนโดยการลดการนำเข้าปุ๋ยและสารเคมีทางการเกษตรให้ไม่เกินปีละ ๓.๕ ล้านตัน รวมทั้งมีระบบจัดการสารเคมีอย่างครบวงจร ตั้งแต่การผลิต การ

นำเข้า จนถึงการจัดทำลาย การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยลดและควบคุมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงอนุรักษ์ ขยายพื้นที่เกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน เพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่เกษตรกรรม

๑๑. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ คำนึงถึงสถานการณ์และความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ โดยเฉพาะภาวะผันผวนด้านเศรษฐกิจ พลังงาน และภูมิภาค โดยได้ระบุยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหาร และพลังงาน ซึ่งระบุแนวทางสร้างภูมิคุ้มกันฐานการผลิตที่เข้มแข็งโดยให้ความสำคัญกับระบบเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตโดยการใช้วัสดุเหลือใช้ และมีการกำหนดเป้าหมายพัฒนาคุณภาพมาตรฐานและความปลอดภัยของสินค้าเกษตรและอาหารอย่างต่อเนื่อง โดยเพิ่มพื้นที่การทำเกษตรยั่งยืนอย่างน้อยร้อยละ ๕ ต่อปี และครอบครัวเกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองทางอาหารจากไร่นาได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๕๐ ในปี ๒๕๕๙

๑๒. การพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ เน้นความต่อเนื่องกับแผนที่ผ่านมา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีการรวมกลุ่มเป็นสถาบันเกษตรกรในชุมชนต่าง ๆ เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินงานในรูปของธุรกิจเกษตรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มาขยายผลและประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาการเกษตรในระยะต่อไป ถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาประเทศจากวิถีการทำเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตร

การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยมีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงและความภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบธุรกิจเกษตร บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ โดยเน้นการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร สร้างระบบสวัสดิการและดำเนินการปรับโครงสร้างหนี้สินให้กับเกษตรกร ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกรรวมทั้งส่งเสริมการพัฒนา

องค์ความรู้ของเกษตรกรผู้เกษตรกรมืออาชีพให้สามารถบริหารจัดการฟาร์มแบบครบวงจรตั้งแต่การผลิต แปรรูป และการตลาด ตลอดจนสร้างการรวมกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างโอกาสในการแข่งขันของสินค้าเกษตร ใช้การตลาดนำการผลิตด้วยการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ มีการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐ เกษตรกร กับภาคเอกชน เพื่อให้สินค้าเกษตรได้มาตรฐานรองรับความต้องการของตลาด ส่งเสริมการบริหารจัดการโซ่อุปทานสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ด้านโลจิสติกส์สินค้าเกษตรและโซ่อุปทานให้กับเกษตรกร สถาบันเกษตรกร และผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเรื่องราว (Story) ให้กับสินค้าเกษตรและชุมชน เพื่อเป็นจุดขาย สร้างความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์กลางและพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงที่จะกระทบต่อพืชผลทางการเกษตร การดำเนินงานดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน กับเกษตรกร รวมถึงส่งเสริมการค้าชายแดน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ และความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งจะมีส่วนสนับสนุนและสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาระดับภูมิภาค

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อพัฒนาการเกษตรของประเทศให้มีศักยภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยกำหนดกรอบงานวิจัย และสร้างนวัตกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศการเกษตร และสร้างการเชื่อมโยงของข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงส่งเสริมการนำงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์ เน้นการเข้าถึงเทคโนโลยีการพัฒนาของเกษตรกรรายย่อย และกลุ่มเกษตรกร เพื่อช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาภาคเกษตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาภาคเกษตรบนพื้นฐานการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยเน้นการฟื้นฟูและอนุรักษ์เพื่อคงความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ และพื้นที่ทำกินทางการเกษตร และสร้างภูมิคุ้มกันทางการเกษตรต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการปรับกระบวนการทำงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน พัฒนาบุคลากรภาครัฐ และกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องให้เป็นองค์การที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนากฎหมายใหม่ และปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ จะช่วยให้เกิดความ

คล่องตัวในการปฏิบัติงาน และเป็นการเตรียมความพร้อมขององค์กรให้สามารถปรับตัวและทำงานในลักษณะบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการที่รัฐได้กำหนดนโยบายส่งเสริมการขยายตัวของภาคการเกษตรกรรมภายใต้แผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ และเริ่มตระหนักว่าแผนพัฒนาฯ ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรพื้นที่ป่าลดลง แหล่งน้ำตื้นเขินและแห้งแล้ง ผลผลิตทางการเกษตรลดลง และราคาผลผลิตตกต่ำ แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมไม่ประสบผลสำเร็จ นโยบายด้านราคาและตลาดขาดความต่อเนื่องและผลประโยชน์ไม่ตกถึงเกษตรกรเท่าที่ควร นโยบายส่วนใหญ่เอื้อประโยชน์ให้กับนายทุนขนาดใหญ่

กระบวนการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงเป็นกลไกสำคัญของการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติโดยมีแผนงาน/โครงการสำคัญภายใต้แต่ละยุทธศาสตร์สำหรับเป็นกลไกขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาในระยะ ๕ ปีแรก ซึ่งถือเป็นการพัฒนาก้าวสำคัญที่เชื่อมต่อการพัฒนาประเทศภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) ดังนั้นหน่วยงานปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรจำเป็นต้องนำแผนงาน/โครงการไปสู่ภาคปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเกษตรยั่งยืน

๑. ความหมายของเกษตรยั่งยืน

วิฑูรย์ (๒๕๔๗) เกษตรยั่งยืน หมายถึง ศักยภาพในการผลิตที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องโดยไม่ทำให้ฐานทรัพยากรทรุดโทรมหรือสูญสิ้นไป

คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านเทคนิคของกลุ่ม CGIAR (Consultative Group on International Agricultural Research) ได้ให้นิยามของเกษตรยั่งยืนว่า เกษตรยั่งยืน คือ ระบบการบริหารทรัพยากร เพื่อทำการผลิตการเกษตรที่ตอบสนองต่อความจำเป็นและต้องการของมนุษย์ และในขณะเดียวกันก็ดำรงรักษาและฟื้นฟูคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (TAC2CGIAR, 1988 อ้างใน วิฑูรย์, 2547)

สุภาวดี (๒๕๔๗) ได้ให้นิยามว่า เกษตรยั่งยืน คือ ระบบเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค สามารถให้ผลผลิตที่ปลอดภัยและหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงภัยทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเกษตรกร อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

วิฑูรย์ (๒๕๓๙) ได้ให้นิยามว่า เกษตรยั่งยืน คือ ระบบเกษตรที่มีความเป็นไปได้อย่างเศรษฐกิจ เกื้อกูลต่อระบบนิเวศ มีความเป็นธรรม เคารพในความเป็นมนุษย์และมีระบบวัฒนธรรมที่เหมาะสม

๒. รูปแบบเกษตรยั่งยืน

รูปแบบของเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยมีหลากหลายขึ้นอยู่กับความสำคัญกับองค์ประกอบด้านใดของระบบเกษตรกรรม

อนุสรณ์ (๒๕๔๖) และมูลนิธิเกษตรยั่งยืน, มปป. อ่างใน พันธุ์จิตต์ (๒๕๕๖) ได้กำหนดรูปแบบเกษตรยั่งยืนในประเทศไทยที่เป็นที่ยอมรับ ๕ รูปแบบ คือ

๑. เกษตรผสมผสาน หมายถึง ระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกันหรือมีกิจกรรมเกษตรตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป

๒. เกษตรอินทรีย์ หมายถึง ระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอร์โมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงทางพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเชื่อว่า หากดินมีความอุดมสมบูรณ์ ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย

๓. เกษตรธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยหลายแนวทาง ได้แก่ เกษตรธรรมชาติแนวทางฟูกูโอคะ ซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบอกรรม (Doing nothing farming) คือ การยุติเกษตรกรรมที่แทรกแซงธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกษตรธรรมชาติคิวเซ ซึ่งพัฒนามาจากเกษตรธรรมชาติของโมกิจิโอกาตะ หลักการคือ การนำพลังอันสูงส่งตามธรรมชาติของดินมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพราะมองเห็นว่าสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการเกษตรที่ผ่านมาคือ การขาดความรู้ความเข้าใจต่อธรรมชาติของดิน

๔. วนเกษตร เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกต้นยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นา ผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก หรือได้อาศัยร่มเงา และความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เน้นการจัดการแหล่งน้ำ และการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ อันเป็นการแก้ไขในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร และก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดรูปแบบของระบบการเกษตรแบบยั่งยืน ประกอบด้วย ๕ รูปแบบ คือ

๑. วนเกษตร หรือ Agroforestry เป็นเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรภาพของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำเกษตร ให้ความสำคัญเป็นอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ใช้สอยต่าง ๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของไร่นาสวนผสมผสานกับการปลูกพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงแดดมากหรือได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม รวมทั้งโดยจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์

๒. เกษตรผสมผสาน หรือ Integrated Farming เป็นระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเกี่ยวเนื่องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในไร่นาอย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์สูงสุด มีความ

สมดุลต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและเกิดการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติด้วย โดยมุ่งหมายไปที่การประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้จากการปลูกพืช จะเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์และในทางตรงกันข้าม ผลที่ได้จากการเลี้ยงสัตว์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อพืชเช่นเดียวกัน

๓. เกษตรอินทรีย์ หรือ Organic Farming เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยสังเคราะห์ สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ฮอโมนที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย มนุษย์ที่บริโภคผลผลิตจากไร่นาอินทรีย์ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย การเกษตรกรรมอินทรีย์อาศัยการปรับปรุงโดยการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้ประโยชน์จากเศษซากพืช มูลสัตว์ ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยชีวภาพ รวมทั้งธาตุอาหารจากการคั่วของหินแร่ มีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพหรือสารสกัดจากพืชที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์หรือมีผลกระทบต่อแมลงที่เป็นประโยชน์

๔. เกษตรธรรมชาติ หรือ Natural Farming เป็นแนวทางเกษตรกรรมที่ยึดหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ ไม่มีการไถพรวนดิน งดเว้นการใส่ปุ๋ย ไม่กำจัดวัชพืช และไม่ใส่สารเคมีกำจัดศัตรูพืช

๕. เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นแนวทางประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เน้นการจัดการแหล่งน้ำและการจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสมอันจะทำให้เกษตรกรมีข้าวปลาอาหารไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพอันจะเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรแล้วยังก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ซึ่งแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานได้เมื่อครั้งมีพระราชดำรัสต่อพสกนิกรที่มาเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ในภาวะที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตฟองสบู่

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อภิชัย พันธเสน (๒๕๕๐ : ๓๙-๔๐) อ้างถึง พิชรพรรณ ยาโน (๒๕๕๒) ว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรินานหลายปี นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการกล่าวถึงและปฏิบัติตามอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นแนวคิดที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมตั้งแต่อดีตมาบรรพ์ พระองค์ทรงมีแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

“ การพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคง พร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป “

ถึงแม้ประเทศไทยในขณะนั้นได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของการพัฒนา โดยในช่วงปี พ.ศ.๒๕๓๑ - ๒๕๓๔ เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราเฉลี่ยสูงกว่าร้อยละ ๑๐ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของการ

พัฒนาประเทศ แต่ก็มิได้แก้ปัญหาคาความยากจนของชาวชนบทเป็นจำนวนมากได้ สถานการณ์ที่ซ้ำเติมมากไปกว่านั้นคือ เกษตรกรจำนวนมากต้องสูญเสียที่ดิน เนื่องจากต้นทุนของค่าเสียโอกาสจากการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรสูงเกินไป (ที่ดินราคาแพง)

สุเมธ ตันติเวชกุล (๒๕๔๓ : ๒) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน กำหนดความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามฐานะตามอัตรา และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุป คือ หันกลับมายึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต

เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นพื้นฐานของความมั่นคงในการดำรงชีวิต ที่ส่งผลให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ หลักการพึ่งพาตนเอง อาจแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. การพึ่งพาตนเองทางด้านจิตใจ หมายถึง คนที่สมบูรณ์พร้อม ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถสร้างพลังผลักดันให้ตนเองมีภาวะจิตใจที่จะต่อสู้ชีวิตด้วยความสุจริตแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จบ้างก็ตาม ไม่ท้อแท้แต่คงพยายามต่อไป ได้แก่ มีความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม มุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้จนสำเร็จ มีวิธีการในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

๒. การพึ่งพาตนเองทางด้านสังคม หมายถึง สามารถเสริมสร้างให้ชุมชนในท้องถิ่นของตนเองเกิดความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันและนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ชุมชนของตนได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ได้แก่ การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี ไม่มีความขัดแย้งภายในกลุ่ม

๓. การพึ่งพาตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สามารถส่งเสริมให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ได้แก่ การนำทรัพยากรธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ได้อย่างเหมาะสมและเกิดการพัฒนาและประเทศไทยได้ดียิ่งขึ้น

๔. การพึ่งพาตนเองทางด้านเทคโนโลยี หมายถึง สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคม ได้แก่ สามารถปฏิบัติตนให้มีวิถีชีวิตอย่างเหมาะสมกับลักษณะเทคโนโลยีที่มีอยู่ในท้องถิ่น

๕. การพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น ได้แก่ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อยังชีพและสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไปได้

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๔๐ ได้กล่าวถึงเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” แก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต สรุปความสำคัญของ “เศรษฐกิจพอเพียง” จากพระราชดำรัสมีว่า

“...การเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพออยู่พอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ่มชูตัวเองไว้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง...”

จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ทรงอธิบายความหมายของคำว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียงตามที่กล่าวมานั้นมีความลึกซึ้งและเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่อมาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในฐานะหน่วยงานหลักในการวางแผนของประเทศตระหนักถึงความสำคัญของแนวคิดดังกล่าว จึงได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาต่าง ๆ มาร่วมกันพิจารณากลับกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในโอกาสต่าง ๆ สรุปออกมาเป็นนิยามความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญานำทางการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทุกระดับ มีความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และนำไปเป็นพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินการซึ่งทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๒ ไว้ดังนี้

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (๒๕๔๗ : ๓-๔) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการรับผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือประกอบอาชีพ จะนำชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ทฤษฎีต้นไม้อัจริยธรรม

จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ นักวิชาการพบว่า การพัฒนาพฤติกรรมที่พึงปรารถนาโดยตรงนั้นมีข้อบกพร่องบางประการ จึงได้แสวงหาแนวทางในการพัฒนาจิตใจแทน ดวงเดือน พันธุนาวิน (๒๕๓๘ : ๘๗) พบว่า พฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้ง ๓ ประการ คือ พฤติกรรมการเป็นพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ และพฤติกรรมในหน้าที่ราชการต่างมีจุดร่วมกันที่พฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมทำความดี ละเว้นความชั่วในกาลเทศะต่าง ๆ ทั้งในและนอกหน้าที่ โดยมีจิตลักษณะที่เป็นแกนกลางของพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ อยู่ ๘ ลักษณะ โดยแบ่งเป็นจิตลักษณะที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ประการ ได้แก่

๑. สติปัญญาดี คือ เฉลียวฉลาด รับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ มีการรู้คิดที่เหมาะสมอายุ ตั้งแต่ขั้นรู้คิดรูปธรรม จนถึงขั้นรู้คิดนามธรรม คือ คิดแบบเป็นระบบได้ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ รู้จักคิดริเริ่มสร้างสรรค์คิดแบบนามธรรม แบบเอกนัยและอนกนัย

๒. สุขภาพจิตดี คือ มีความกังวลในปริมาณที่เหมาะสมกับสถานการณ์ มีความสุขในการทำงาน มีการปรับตัวได้ดี มีอารมณ์มั่นคง มีความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมของการทำงาน

๓. ประสบการณ์ทางสังคมสูง คือ การรู้ถึงสถานการณ์ดำเนินชีวิตปัญหา อุปสรรค ความต้องการของคนในสังคมตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมของบุคคลเหล่านี้ รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ได้รับประสบการณ์ทางสังคมอย่างเพียงพอเหมาะสมตามอายุ และทราบว่าการกระทำของตนส่งผลกระทบต่อทั้งทางดีและไม่ดีแก่ผู้อื่นอย่างไรบ้าง

ส่วนจิตลักษณะที่เป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมทางจริยธรรม ๕ ประการนั้น ได้แก่

๑. เหตุผลเชิงจริยธรรม คือ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ส่วนรวมประเทศชาติและมนุษยชาติและหลักการมากกว่าส่วนตน

๒. ความเชื่ออำนาจในตน คือ ความเชื่อว่าผลที่เกิดกับตนเป็นเพราะการกระทำของตน ไม่ใช่เกิดจากความบังเอิญ หรือโชคเคราะห์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบุคคลอื่นดลบันดาลให้

๓. ความมุ่งมั่นอดทนควบคุมตน คือ การรู้จักคิดการไกล สามารถอดได้รอได้ มีจิตใจแกร่ง มีความภาคภูมิใจในการทำงานแม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น

๔. เจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ อันเป็นพฤติกรรมที่สังคมปรารถนาและค่านิยมต่าง ๆ ต่อการทำงานในหน้าที่หน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ คือ มองเห็นคุณประโยชน์ของพฤติกรรมหรือคุณธรรมนั้น เกิดความพอใจและมีความพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมหรือยึดคุณธรรมเป็นหลัก

๕. แแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง คือ ยอมรับที่จะแก้ปัญหา มานะบากบั่น ฝ่าฟันอุปสรรคในการทำงานหรือแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของตน มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อ

โดยจิตลักษณะที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ คือ ข้อ ๑-๓ และจิตลักษณะที่เป็นพฤติกรรมจริยธรรม คือ ข้อ ๔-๕ นี้ สอดคล้องกับ สุรางค์ โค้วตระกูล (๒๕๔๑ : ๑๐๒) ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพก็ต้องพัฒนาพฤติกรรมของคน โดยศึกษาถึงปัจจัยของพฤติกรรมแล้วนำมาปรับปรุงหรือพัฒนาให้มีขึ้นให้บุคคล จึงจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (๒๕๓๘ : ๓๕-๓๖) ได้กล่าวถึงจิตลักษณะว่า หมายถึง ลักษณะทางจิตใจของคนเราที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาขึ้น ตามทฤษฎีต้นไม้อัจฉริยะธรรมได้วิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรมคนดี คนเก่ง และการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพว่า มีองค์ประกอบทางจิตใจที่เกี่ยวข้องกันอยู่ ๘ จิตลักษณะ และเมื่อนำจิตลักษณะไปประกอบเป็นภาพต้นไม้ แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนดอกและผล และส่วนราก มีรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนดอกและผล หมายถึง พฤติกรรมการทำความดี ละเว้นความชั่วขยันขันแข็ง และเพื่อส่วนรวม พฤติกรรมเอื้อต่อการพัฒนาประเทศ การเป็นพลเมืองที่ดีและพฤติกรรมการทำงานที่ถูกต้อง ซึ่งสาเหตุพฤติกรรมส่วนนี้เป็นผลมาจากจิตใจที่เป็นส่วนของลำต้นและส่วนราก

ส่วนลำต้น หมายถึง สาเหตุทางจิตใจของพฤติกรรม ๕ ด้าน ได้แก่ ๑. เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒. ความเชื่ออำนาจในตน ๓. ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ๔. เจตคติ ค่านิยม คุณธรรมที่ดีต่อการทำงาน ๕. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ส่วนของลำต้นจะแข็งแกร่งได้ต้องมาจากส่วนของรากที่สมบูรณ์

ส่วนของราก หมายถึง ลักษณะพื้นฐานของจิตใจ ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. สติปัญญาดี เฉลียวฉลาด ๒. สุขภาพจิตดี ๓. ประสบการณ์สังคม โดยส่วนของรากทั้ง ๓ ด้านนี้ ต้องมีในปริมาณสูงเหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้ที่พร้อมที่จะพัฒนา

ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้าน ในส่วนที่เป็นรากและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางสังคม และสถานที่ทำงานที่เหมาะสม บุคคลนั้นก็พร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะที่เป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง คือ ๑. ความเชื่ออำนาจในตน ๒. เหตุผลเชิงจริยธรรม ๓. เจตคติต่อวิชาชีพ

องค์ประกอบเกษตรยั่งยืน

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO, 2008) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบที่จำเป็นของการเป็นเกษตรยั่งยืนแท้จริง ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการ ดังนี้

๑. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Resources-conserving) เช่น ดิน น้ำ เป็นต้น
๒. ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (Environmentally non-degrading)
๓. ยอมรับได้ทางเทคนิค (Technically appropriate)
๔. ยอมรับได้ทางเศรษฐกิจ (Economically acceptable)
๕. ยอมรับได้ทางสังคม (Socially acceptable)

นอกจากนี้ในทางปฏิบัติ เกษตรยั่งยืนต้องใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยที่สุด เช่น ปุ๋ย และให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น หากจำเป็นต้องซื้อปัจจัยการผลิต ก็ต้องใช้อย่างมีประสิทธิภาพ (Lee, 2005)

หลักการเกษตรยั่งยืน

หลักการนิเวศของเกษตรยั่งยืน (วิฑูรย์, ๒๕๔๗) ประกอบด้วยหลัก ๕ ประการสำคัญ คือ

๑. การปรับปรุงบำรุงดิน ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อให้พืชสามารถเจริญเติบโต และมีความแข็งแรง โดยเน้นการจัดการอินทรีย์วัตถุในดินและการส่งเสริมสิ่งมีชีวิตในดิน

๒. การรักษาธาตุอาหาร และสร้างสมดุลของวงจรธาตุอาหารโดยการตรึงไนโตรเจน การดึงธาตุอาหารจากดินชั้นล่าง และการใช้ปุ๋ยอย่างหมุนเวียน

๓. การลดการสูญเสียอันเนื่องมาจากรังสีแสงอาทิตย์ อากาศ และน้ำ โดยการจัดการภูมิอากาศย่อย การจัดการน้ำ และการควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน

๔. การลดการสูญเสียอันเนื่องมาจากศัตรูพืช โดยการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่ปลอดภัย

๕. ส่งเสริมการเกื้อกูลระหว่างสิ่งมีชีวิตในฟาร์ม โดยการเริ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม ซึ่งเป็นวิธีการเกษตรที่ผสมผสาน และมีความหลากหลายของลำดับชั้นทางนิเวศ

แนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุหลักการดังกล่าวข้างต้นมีหลายรูปแบบ หลายเทคนิค ซึ่งแต่ละวิธีจะมีความแตกต่างกันในหลายมิติ ทั้งประสิทธิภาพ ความมั่นคง ความต่อเนื่อง และเอกลักษณ์ของฟาร์ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข โอกาส และข้อกำหนดในท้องถิ่น โดยเฉพาะข้อกำหนดในด้านทรัพยากรของเจ้าของฟาร์มและระบบตลาด อย่างไรก็ตามเกษตรยั่งยืนได้ผสมผสาน ๓ เป้าหมายหลัก คือ สุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ผลพลอยได้ทางเศรษฐกิจ และความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ระบบการค้าที่เป็นธรรมไว้ในระบบการผลิตมากที่สุด

มูลนิธิเกษตรยั่งยืน (มปป.ก.) ได้ให้หลัก ๑๐ ประการของระบบเกษตรยั่งยืน ดังนี้

๑. มีการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาพื้นบ้าน และมีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องเกษตรยั่งยืน
๒. เกษตรกรมีบทบาทหลักในการพัฒนาความรู้และการวิจัยทางการเกษตรด้วยตนเอง
๓. ใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มให้มากที่สุดและลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก
๔. หลีกเลี่ยงและปฏิเสธการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากเชื้อเพลิงฟอสซิล
๕. ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ และใช้กระบวนการทางธรรมชาติให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ได้อย่างยั่งยืน
๖. มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในไร่นา และผสมผสานกิจกรรมการผลิตเหล่านั้นให้เกื้อกูลประโยชน์กัน
๗. ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช้สารเคมีรูปแบบต่าง ๆ
๘. ผลิตอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการมีธาตุอาหารครบถ้วนในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีวิตโดยตอบสนองต่อความต้องการอาหารและปัจจัยในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัว/ชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น
๙. ปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยความเคารพ
๑๐. ให้อำนาจให้เกษตรกรและชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยอิสระ พึ่งพาตนเองได้ โดยปราศจากการครอบงำจากภายนอก

นอกจากนี้เงื่อนไขจำเป็นสำหรับการทำเกษตรยั่งยืนให้ประสบความสำเร็จ คือ เกษตรกรต้องรู้จักการจัดการทรัพยากรร่วมกัน จัดการศัตรูพืชโดยใช้ตัวห้ำตัวเบียน จัดการธาตุอาหารพืช ควบคุมการปนเปื้อนของน้ำ จัดการอนุรักษ์ดินและน้ำ และจัดการพันธุ์สำหรับปลูก แต่ปัญหาส่วนใหญ่ คือ การขาดรากฐานต่อการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากร (Rolling, 1994a and 1994b)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จตุระ วิริยะ และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน ผ่านประสบการณ์ของเกษตรกรแกนนำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรผสมผสานเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ช่วยคลี่คลายปัญหาอันเป็นผลจากการทำเกษตรแผนใหม่ที่มีมุ่งสู่การผลิตเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายสู่ท้องตลาด ซึ่งได้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทุนธรรมชาติและทุนการเงิน การปรับระบบการผลิตสู่เกษตรผสมผสานที่มีรากฐานจากการใช้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทำให้เกษตรกรสามารถฟื้นฟูและสั่งสมทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน รวมถึงทุนทางกายภาพที่หดหายและถอยถดไป จนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

จุฬารัตน์ ถาวร (๒๕๕๐) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน เนื่องจากเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหาที่สำคัญคือ ๑.ปัญหาด้านสุขภาพ ๒.ปัญหาด้านทุนการเพาะปลูกสูง ทำให้เกิดหนี้จากกู้ยืมเงิน ๓.สภาพดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศถูกทำลาย นอกจากนี้ยังพบอีกว่าการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว เพื่อนบ้าน ครูหรือผู้รู้ หน่วยงานต่าง ๆ และการถ่ายทอดทางสังคมผ่านตัวอาชีพหรือสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน และยังพบอีกว่า ลักษณะทางจิตใจที่สำคัญคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

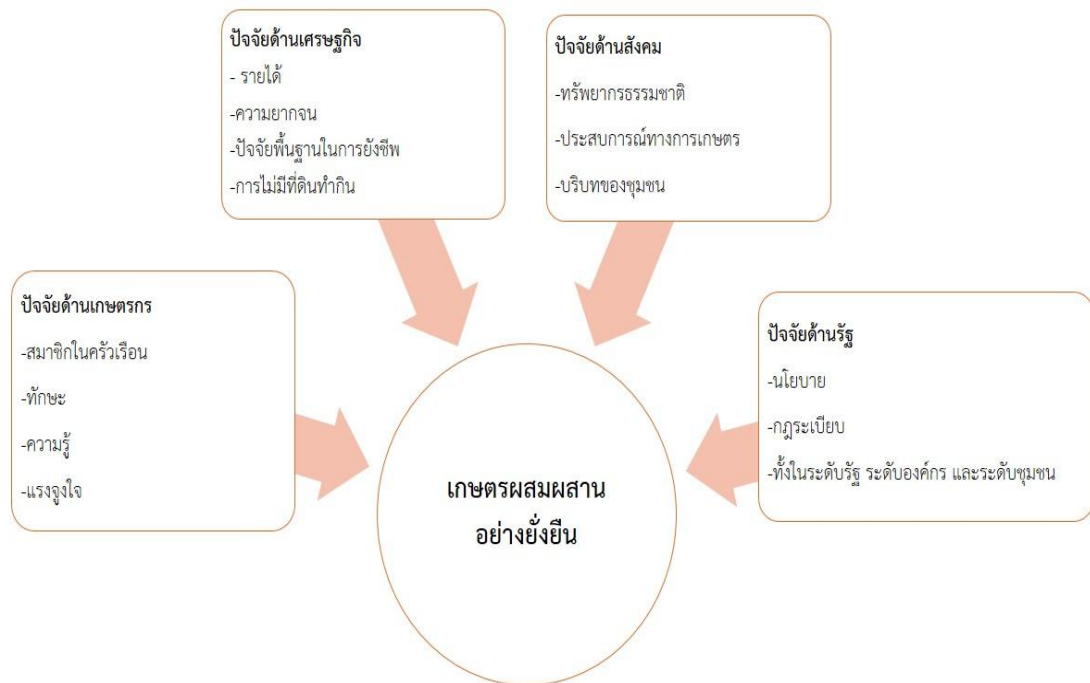
ณัฐกฤตา ศรี สุยงค์และคณะ (ผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช ครั้งที่ ๓) ได้ทำการศึกษาการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยสุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๙๖ ราย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานคือ เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งการมีที่ดินเป็นของตนเองสามารถตัดสินใจที่จะลงทุนหรือจัดการการใช้ที่ดินให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดได้ โดยเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารหรือความรู้จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร/หน่วยงานราชการ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ขจรศักดิ์ จิตภิลัย (๒๕๔๕ : ๙๔) ที่กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน มาจากการได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

จารีพร เพชิต และคณะ (ผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช ครั้งที่ ๕) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ในอำเภอบ้านนาสาร จังหวัด สุราษฎร์ธานี โดยทำการศึกษาเกษตรกร จำนวน ๓๖๔ คน ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการทำเกษตรแบบผสมผสานมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านกายภาพ ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของดินบริเวณที่ทำเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำเกษตรแบบผสมผสานที่มีความเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ถือครอง การใช้แรงงานภายในครัวเรือน ด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การ

สนับสนุนแรงงานปลูกพืชจากครอบครัว และประสบการณ์มีอิทธิพลต่อด้านกายภาพและเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เกษตรกรมีปัญหาด้านการขาดความรู้ในการทำเกษตรผสมผสาน

วัลลภ พรหมทอง และคณะ (๒๕๕๑) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่าง จากจังหวัดสกลนคร กาฬสินธุ์ ขอนแก่น และปราจีนบุรี จำนวน ๒๐๐ คน ผลการศึกษาพบว่า อายุ รายได้ จำนวนพื้นที่ถือครองทำการเกษตร ระดับการศึกษา การเป็นสมาชิกสถาบันทางการเกษตร ความเพียงพอของรายได้ต่อการครองชีพ และลักษณะพื้นที่ถือครองทางการเกษตรมีผลต่อการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการตัดสินใจทำเกษตร

ผสมผสานแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 4 ปัจจัย ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านเกษตรกร ที่มีพื้นฐานมาจาก ลักษณะทางจิตใจของเกษตรกรที่จะ

ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาขึ้น และส่งผลต่อการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตามทฤษฎี ต้นไม้จริยธรรม ที่สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนดอกและผล ลำต้นและส่วนราก ในส่วน ดอกและผล เกษตรกร มีพฤติกรรมการทำงานที่ดี ขยันขันแข็ง และทำเพื่อส่วนรวม ส่วนลำต้น หมายถึงเกษตรกร มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง คือ ยอมรับที่จะแก้ปัญหา มานะบากบั่น ฝ่าฟัน อุปสรรคในการทำงาน มีความเชื่อว่าผลที่เกิดกับตนเป็นเพราะการกระทำและทักษะของตน ส่วนราก เกี่ยวข้องกับการมีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด สุขภาพจิตดีและมีประสบการณ์ที่ได้รับ การบ่มเพาะจากครอบครัว

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ที่ได้มีการนำแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง มาประยุกต์ใช้เพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ หลุดพ้นจากความยากจน และ เน้นการพึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และเทคโนโลยี เป็น ต้น โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีเพื่อรองรับผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน

3. ปัจจัยด้านสังคม เกี่ยวข้องกับการมีบริบทของชุมชนที่เข้มแข็ง และการ ยอมรับในแนวคิดเกษตรยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับระบบเกษตรกรรมที่มีความสัมพันธ์ และ เกี่ยวข้องกับสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค โดยผ่านกระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเกษตรกร ที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ทางการเกษตร อันจะนำไปสู่คุณภาพ ชีวิตที่ดีและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร

4. ปัจจัยด้านรัฐ เกิดจากแผนพัฒนาการเกษตรและเกษตรยั่งยืนในช่วง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ – ๑๑ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐเริ่มปรับตัว สู่แนวทางเกษตรยั่งยืนในระดับนโยบายตั้งแต่แผนฉบับที่ ๖ หรือ ในปีพ.ศ.๒๕๓๐ เป็นต้นมา เริ่มกำหนดให้มีแผนงานด้านการวิจัยเกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน กำหนดให้ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ การเกษตรจัดสรรสินเชื่อเพื่อสนับสนุนเกษตรกรที่ต้องการเปลี่ยนรูปแบบการทำ ฟาร์มมาเป็นแบบผสมผสาน ในขณะที่ แผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ ให้ความสำคัญกับการพัฒนา เกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีการรวมกลุ่มเป็นสถาบันเกษตรกรในชุมชน ต่าง ๆ เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินงานในรูปแบบของธุรกิจเกษตรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดย น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มาขยายผลและประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาการเกษตรจากวิถีการทำเกษตรแบบ ดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมมา สนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน” เป็นการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น เอกสารวิชาการ แนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In – depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือเกษตรกรต้นแบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๐ ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร และสกลนคร จังหวัดละ 1 คน และผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น ๑๐ นาย มีการตรวจสอบข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ ดีความ และนำเสนอผลการศึกษาลักษณะพรรณนาความโดยรายละเอียดในวิธีวิจัยมีดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบวิจัยเชิงคุณภาพ มีการกำหนดประเด็นศึกษาที่ชัดเจน ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา และสามารถให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นที่ต้องการศึกษาครั้งนี้ สามารถแบ่งเป็น ๒ กลุ่มคือ

๑. เกษตรกรต้นแบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

๒. ผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นที่ต้องการศึกษาคือ

๑. เกษตรกรต้นแบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๖ นาย
๒. ผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 3 นาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นข้อคำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นประกอบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีแนวประเด็นคำถาม (Guideline Questions) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบที่เหมาะสมที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ
๒. ความเหมาะสมของขั้นตอนวิธีการ/รูปแบบในการคัดเลือกเกษตรกรที่จะได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
๓. ปัญหาข้อขัดข้องในการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบผลสำเร็จในปัจจุบัน
๔. ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สร้างแนวประเด็นคำถาม (Guideline Questions) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำไปสู่การได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ซึ่งแนวประเด็นคำถามแบ่งเป็นสองส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป และคำถามข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง

ส่วนที่ ๒ แนวประเด็นคำถามปลายเปิด ที่เกี่ยวกับขั้นตอน วิธีการ และองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วน ครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการศึกษา ผู้ศึกษาจึงเลือกใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth interview) เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้คำถาม การพูดคุย การสนทนาโต้ตอบ เพื่อให้ได้ข้อมูลในประเด็นที่ต้องการศึกษา แบ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้ศึกษาได้เตรียม แนวประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้า ในรูปของประเด็นหัวข้อที่จะสัมภาษณ์

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินไปโดยไม่แยกออกจากขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นใช้วิธีการจัดหมวดหมู่ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจากความสัมพันธ์ในเชิงตรรกะ ใช้การตีความผลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะลึกและปรากฏการณ์ที่ได้จากการสังเกต มีการตรวจสอบข้อมูลผ่านกระบวนการตรวจสอบแบบสามเส้าด้วยวิธีการคือ (1) ในขณะที่มีการสัมภาษณ์จะมีการถามคำถามเดิมที่สำคัญซ้ำเพื่อยืนยันข้อมูล (2) นำสิ่งที่ได้จากการวิจัยเอกสารมาตั้งคำถามเพื่อยืนยันคำตอบ (3) นำผลการสัมภาษณ์มาเทียบเคียงกับผลการวิจัยเอกสาร (4) เปรียบเทียบคำตอบของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน รวมถึงการนำผลของการสัมภาษณ์บุคคลหนึ่งมาใช้ในการถามบุคคลอื่นเพื่อยืนยันข้อมูลและสังเกตปฏิกิริยาของผู้ตอบ

จากนั้นนำมาเขียนรายงานในลักษณะพรรณนาความ โดยยึดหลักความเชื่อมโยงและเกี่ยวเนื่อง
สัมพันธ์กันของข้อมูลในแต่ละประเด็น

บทที่ ๔

องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่าง ยั่งยืน

ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

หลักการและวิธีการของเกษตรแบบผสมผสาน

การเกษตรแบบผสมผสานเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบเกษตรกรรมที่มีกิจกรรมตั้งแต่ ๒ กิจกรรมขึ้นไปในพื้นที่เดียวกัน และกิจกรรมเหล่านี้จะมีการเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นจึงเป็นระบบที่นำไปสู่ การเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture)

สำหรับนโยบายของรัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของระบบการเกษตรแบบผสมผสานว่าเป็นระบบที่สามารถจะแก้ปัญหาการว่างงานของประชากรและลดความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรของเกษตรกรได้ จึงมีนโยบายการพัฒนาการเกษตรตามระบบแผนการผลิตของเกษตรกรโดยเริ่มโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ เป็นต้นมา

การเกษตรแบบผสมผสานเป็นระบบที่ต้องมีการวางแผน มีการจัดการทรัพยากรการผลิตในระดับไร่นาสวนผสม และการจัดการในด้านเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทุน แรงงาน และการตลาด โดยการสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านการวางแผนการผลิต เกษตรกรต้องสามารถวางแผนการผลิตภายในฟาร์มของตนเองได้อย่างถูกต้อง ต้องมีความรู้ โดยองค์ประกอบความรู้ ได้แก่

๑.๑ ต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง การเช่าที่ดินจากผู้อื่นมาดำเนินการเกษตรจะได้กำไรที่วางแผนลงทุนอย่างถาวร เพราะเกรงว่าเมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งแล้วอาจจะถูกบอกเลิกได้

๑.๒ ต้องทราบข้อมูลพื้นฐานภายในฟาร์มของตนเองเป็นอย่างดี ได้แก่ ข้อมูลทางด้านลักษณะพื้นที่ ดิน แหล่งน้ำ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญ จะสามารถช่วยในการวางแผนภายในฟาร์มได้อย่างถูกต้อง

๑.๓ ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด เช่น ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ถ้าขาดความรู้ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง จำเป็นต้องไปขอความช่วยเหลือความรู้ โดยการไปศึกษาดูงาน รวมทั้งเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้ให้ได้

๑.๔ ต้องมีทุนเริ่มต้นและหมุนเวียนภายในฟาร์มพอสมควร ซึ่งการมีทุนสำรองไว้จะสามารถให้การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ผสมผสานกันไปอย่างเหมาะสม

๑.๕ ต้องเป็นผู้มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสมกับกิจกรรมภายในฟาร์ม ทั้งนี้เพราะการทำการเกษตรจะเห็นผลสำเร็จได้ต้องใช้เวลา และประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะมีตลอดเวลา และสามารถปรับเปลี่ยนแผนได้ตลอดเวลาเพื่อแก้ไขปัญหาได้ทันเหตุการณ์

๒. ด้านการจัดการ เกษตรกรผู้ที่ดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะประสบความสำเร็จได้ ควรจะต้องมีการจัดการที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ เป็นผู้มีความสามารถจัดการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ในการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ดิน ทุน แรงงาน รวมทั้งการตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอ อันประกอบด้วยรายได้อันประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน และรายได้ตามฤดูกาล ในการนี้เกษตรกรควรจะมีการจัดการทำบัญชีฟาร์ม เพื่อแสดงรายรับ-รายจ่ายภายในฟาร์ม

๒.๒ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ จัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมงได้อย่างเหมาะสม มีการหมุนเวียนนำสิ่งเหลือใช้ภายในฟาร์มมาใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยจะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง ลดการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้ผลิตผลที่ปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน

การดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะเป็นระบบการเกษตรที่ให้ผลผลิตกับเกษตรกรทั้งในด้านการมีอาหารเพียงพอ แก่การบริโภค การเพิ่มการมีงานทำ การมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงจากการดำเนินกิจกรรมกระแสหลัก ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน สามารถใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมไม่ให้เสื่อม

โทรม รักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ แต่อย่างไรก็ดีระบบการทำฟาร์มผสมผสานในแต่ละสภาพท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันในด้านกิจกรรมที่จะมาดำเนินการ ทั้งนี้ขึ้นกับการวางแผนการจัดการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกรแต่ละรายซึ่งจะมีความแตกต่างกัน

กระบวนการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสานของหน่วย บัญชาการทหารพัฒนา

การพัฒนาท้องถิ่นที่ห่างไกลและทุรกันดาร นับเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศของไทย เพราะประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามส่วนภูมิภาคและชนบท มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นรายได้หลัก จึงถือว่าหากชุมชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดี ย่อมนำมาซึ่งความมั่นคงของประเทศ รัฐบาลได้มอบหมายให้หลายหน่วยงานราชการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน ฟังตนเองได้ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ถูกกำหนดให้รับผิดชอบการพัฒนาประเทศในพื้นที่เพื่อความมั่นคงทั้งตามแนวชายแดนและพื้นที่ตอนในของประเทศ ที่มีผลกระทบจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ โดยมีหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาที่เป็นหน่วยปฏิบัติงานหลัก

บทบาทการพัฒนาประเทศของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นแนวทางในการพัฒนา ยึดหลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และนำขีดความสามารถของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ สำนักงานสนับสนุน และสำนักงานทหารพัฒนา สนับสนุนความต้องการของชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่น รวมทั้งผนึกกำลังความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เกื้อกูล สอดคล้องสนับสนุนกันและกัน โดยแนวทางการปฏิบัติงานเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ ตลอดจนนโยบายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) นโยบายการพัฒนาเพื่อความมั่นคงของ สมช. นโยบายการพัฒนาประเทศของในระดับกระทรวงกลาโหม และกองทัพไทย ที่ให้ไว้คือ **สนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติการพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชน** และมีการประสานการดำเนินงานพัฒนากับจังหวัด อำเภอ และท้องถิ่น บูรณาการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ กับ กองทัพภาคที่ ๑-๔/กอ.รมน.ภาค ๑-๔ ท้าเรือภาคที่ ๑-๓ และกองเรือยุทธการ โดยมีเป้าประสงค์ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ “คนและชุมชน” ในพื้นที่เป้าหมาย โดยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพ มีคุณธรรม มีรายได้ มีงานทำ มีบริการพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกและสวัสดิการที่จำเป็น เกิดความผาสุกอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการเสริมสร้างขีดความสามารถและบทบาทการมีส่วนร่วมของ “คน และชุมชน” เพื่อเป็นกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อจัดระบบการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงในพื้นที่เป้าหมาย ด้วยการเร่งรัดพัฒนา เพื่อลดเงื่อนไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา ความมั่นคง ปลอดภัย ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของ “คน-ชุมชน-พื้นที่” และการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพทางทหารในพื้นที่ และสนับสนุนการจัดเตรียมพื้นที่และการเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรทางทหาร เพื่อการป้องกันประเทศ

3. เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยการสนับสนุนบทบาทของชุมชน องค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย ส่งเสริมให้เกิดการอาสาร่วมมือกันพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า รวมทั้งการฝึกกำลังความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาเสริมสร้างทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ ในพื้นที่เป้าหมายที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา

โครงการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาดำเนินการเพื่อสนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติการพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชน เป็นการพัฒนาเพื่อการส่งเสริมอาชีพต่อราษฎรแบบรายบุคคล เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับผู้ยากจน โดยส่งเสริมให้มีการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะต้องชี้แจงทำความเข้าใจในเรื่องของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการช่วยเหลือให้ผู้ได้รับประโยชน์มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ตลอดจนให้ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมที่ได้รับอย่างถูกต้อง เป้าหมายที่ต้องการให้บรรลุ คือ ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการมีความรักและหวงแหน มีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่า กิจกรรมที่มอบให้จะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้น และต้องทำให้กิจกรรมที่ได้รับเกิดประโยชน์ในการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และมีความยั่งยืน

ผลลัพธ์จากการพัฒนา เพื่อต้องการเพิ่มศักยภาพของ “คน ชุมชน และพื้นที่” เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพ ด้วยการยกระดับความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิต คน และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมระบบพื้นที่ทรัพยากร เพื่อช่วยในการป้องกันประเทศ และภัยคุกคามทุกรูปแบบ ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน กลุ่มผู้ยากจน “พอมี-พอกิน”

และพัฒนาไปสู่ “กินดี-อยู่ดี” การย้ายถิ่นฐานลดลง สุดท้ายเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาต่อ กองทัพอไทย

หน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต (นพช.) เป็นหน่วยขึ้นตรงของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ (นพค.) มีหน้าที่ในการวางแผน และปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชน ให้สอดคล้องและตรงกับห้วงเวลาการปฏิบัติงานของ นพค. โดยมีชุดพัฒนาการเคลื่อนที่ ชุดส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ ชุดผสมเทียม และชุดปฏิบัติการจิตวิทยาและประชาสัมพันธ์ ร่วมปฏิบัติงานให้เกิดการประสานสอดคล้อง ซึ่งสามารถสรุปชิ้นการทำงานของ นพช.นพค. ได้เป็น ๔ ชั้นประกอบด้วย

ชั้นที่ ๑ การเตรียมการ โดยในชั้นตอนนี้มี การเตรียมการ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ การเตรียมการของ นพช.นพค. ซึ่งต้องการครอบคลุมถึงการเตรียมการของกำลังพลแต่ละบุคคล และเป็นชุดปฏิบัติงาน รวมถึงการเตรียมปัจจัยในการสนับสนุนทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะ เครื่องมือเครื่องใช้ในกิจกรรมการพัฒนา การกำหนดแผนปฏิบัติของชุดปฏิบัติงานในพื้นที่ อีกทั้งจัดให้มีการซักซ้อมก่อนออกปฏิบัติงาน

ส่วนที่ ๒ การเตรียมพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนา ถือเป็นขั้นตอนย่อยที่สำคัญขั้นหนึ่ง เพราะความพร้อมและสมบูรณ์ ทันสมัยของข้อมูลในพื้นที่ นับเป็นปัจจัยความสำเร็จของการเริ่มงาน ข้อมูลที่ว่านี้เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ เช่น จปฐ. กกช.๒ค. ข้อมูลประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ ภูมิสังคม แผนพัฒนาตั้งแต่ระดับท้องถิ่น จนถึงระดับจังหวัด และข้อมูลทางด้านทหารและความมั่นคงจาก กกล. ในพื้นที่ กอ.รมน.จว./ภาค เป็นต้น ส่วนข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบปะชาวบ้าน อาจต้องจัดชุดปฏิบัติงานส่วนล่วงหน้าออกไปสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้น เพื่อนำกลับมาวางแผนให้สมบูรณ์ ในขั้นนี้การได้ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนเบื้องต้น เป็นการช่วยลดเวลาในชั้นที่ ๒ เรื่องการจัดทำแผนการพัฒนา ส่วนการวิเคราะห์แผนงานของภาคีการพัฒนาและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันนั้น เป็นสิ่งสำคัญในการทำงานแบบเชิงบูรณาการร่วมกันของทุกฝ่าย

ชั้นที่ ๒

จัดทำแผนงานและโครงการพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย

ในขั้นการจัดทำแผน ถือเป็นหัวใจของการทำงานของ นพช.นพค. อีกขั้นหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนงานโครงการพัฒนาของชุมชน เปรียบเสมือนโจทย์ข้อแรก เริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยชุมชนเป็นผู้คิดค้นขึ้นมาเอง เครื่องมือหนึ่งที่ช่วยในขั้นตอนนี้คือ การจัดเวทีประชาคมพร้อมทั้งนำแผนแม่บทของชุมชนที่มีอยู่มา

ประกอบการวิเคราะห์ร่วมกัน ผลผลิตที่ได้คือ แผนกลยุทธ์การพัฒนา และแผนการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนในระยะกลาง (ไม่เกิน ๔ ปี) ในทุกพื้นที่เป้าหมายการพัฒนา อย่างไรก็ตามให้ทุก นพค. คำนึงถึงความสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ และเป้าประสงค์ของแผนแม่บทการพัฒนาประเทศของ นทพ. อีกทั้งให้ นพช.นพค. เป็นผู้วางแผนหลักในการแปลงแผนกลยุทธ์การพัฒนาสู่แผนการปฏิบัติงาน

สำหรับการของบประมาณประจำปีงบประมาณนั้น นพช.นพค. ถือเป็นหน่วยหลักในการนำเสนอข้อมูลให้ นพค. เพื่อชี้แจงเหตุและผลในแต่ละแผนงาน/โครงการพัฒนา โดยเฉพาะงานโครงการพัฒนาและช่วยเหลือประชาชนและงานเกษตรผสมผสานฯ

ขั้นที่ ๓ การปฏิบัติงานตามแผนงาน/โครงการพัฒนา

เริ่มแรกหน่วยรองของ นพค. (ช.พัฒนา และ นพค.) จะต้องตรวจสอบแผนการปฏิบัติงานของชุดปฏิบัติงานของตนเองก่อนที่ นพค. จะเป็นผู้ตรวจสอบก่อนออกปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมาย ผบ.หน่วยรองต้องให้ความสำคัญในการประสานประโยชน์กับผู้นำท้องถิ่นรวมถึงภาคีการพัฒนาในพื้นที่ เพื่อประกันการเสียโอกาสในเรื่องของเวลา และเป็นการประหยัดทรัพยากรในทุก ๆ ด้าน เช่น การนัดหมายเวลาสถานที่ การบูรณาการการพัฒนาในบางอย่างร่วมกันได้ การสร้างความต่อเนื่องและการส่งผ่านแผนงาน/โครงการให้แก่กัน สุดท้ายเรื่องการรายงานผลการปฏิบัติงาน ทุกชุดปฏิบัติงาน ต้องรายงานตาม รปจ. ของหน่วย และของ นทพ.

ขั้นที่ ๔ การติดตามและประเมินผลแผนงาน/โครงการ

การติดตามและประเมินผลการดำเนินการนั้น ต้องตรวจสอบตลอดห่วงการปฏิบัติงาน/ตั้งแต่เริ่มแผนงาน/โครงการ ระหว่างการปฏิบัติงาน และเมื่อเสร็จแผนงาน/โครงการ นพค.มีหน้าที่ในการติดตามและประเมินผลทั้งปวง โดยต้องกำหนดตัวชี้วัดในแต่ละเป้าหมายของแผนงาน/โครงการอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม ด้วยการแสดงให้เห็นตั้งแต่การส่งแผนการปฏิบัติงานประจำปีให้กับ นทพ. และให้ผู้ประเมินผลงานทุกระดับตั้งแต่หน่วยปฏิบัติจนถึงฝ่ายอำนวยการและฝ่ายกิจการพิเศษของ นทพ. ต้องให้คำแนะนำรวมถึงข้อแก้ไขในการปฏิบัติงาน อย่างจริงจัง และมีความเป็นสากล เทียบเคียงกับมาตรฐานหน่วยภาคีการพัฒนาได้ มีผลผลิตตามแผนงาน/โครงการ เกิดผลลัพธ์ตามที่นำเสนอไว้ตอนการจัดสรรของบประมาณประจำปี และมีมาตรการในการแก้ไข ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้

เมื่อได้ข้อมูลจากการประชาคมแล้วนั้น นพค. จึงได้กำหนดกิจกรรมที่จะส่งเสริมซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

1.ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนด สภาพแวดล้อมของพื้นที่พัฒนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจ ความเป็นมาชุมชน ความเป็นอยู่อย่างไร มีทุนสังคมอะไรบ้าง โดยมี ขั้นตอนย่อย ดังนี้

๑.๑ กำหนดลักษณะสภาพแวดล้อมที่สำคัญในกรอบของตำบล ได้แก่

๑.๑.๑ สภาพภูมิประเทศ สภาพลมฟ้าอากาศ ภัยพิบัติที่ผ่านมา

๑.๑.๒ ข้อมูลประชากร เช่น เผ่าพันธุ์ ศาสนา กลุ่มอายุ กลุ่มรายได้ ฯลฯ โดยอ้างอิงข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) และข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กทช. ๒ค.) และข้อมูลอื่นที่เชื่อถือได้

๑.๑.๓ ข้อมูลการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมจิตวิทยา เช่น บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มอิทธิพล สภาพแรงงาน ยาเสพติด สุขภาพและอนามัย เป็นต้น

๑.๑.๔ ลักษณะโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคมขนส่ง การโทรคมนาคม เป็นต้น

๑.๑.๕ ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน แร่ธาตุ การทำเหมืองแร่ มลภาวะสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๑.๑.๖ สถานการณ์ด้านความมั่นคง/ ภัยคุกคามทุกรูปแบบ

๑.๑.๗ ข้อมูลอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนตัดสินใจ

๑.๒ เขียนกรอบเขตพื้นที่การพัฒนาดังในแผนที่ มาตรฐาน ๑ ต่อ ๕๐,๐๐๐

ลงสัญลักษณ์และเครื่องหมายของภูมิประเทศที่สำคัญ เช่น การเชื่อมโยงของถนน แหล่งน้ำที่เป็นต้นทุนทางเกษตรกรรม พื้นที่ทำการเกษตรกรรม พื้นที่ที่เกิดผลกระทบซ้ำจากจากภัยพิบัติ แหล่งทรัพยากรที่เป็นศักยภาพของชุมชน เป็นต้น

๑.๓ เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเรียนรู้ประวัติศาสตร์ รากเหง้าของตนเอง ค้นหาทุนท้องถิ่นที่เป็นทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ สมุนไพร เขียนรายรับรายจ่าย หนี้สินของชุมชน เหตุผลของการเป็นหนี้ ซึ่งเกิดจากเวทีประชาคม ที่จะนำไปสู่การจัดทำหรือปรับปรุงแผนแม่บทพัฒนาชุมชน

๑.๔ รวบรวมกิจกรรมพัฒนาจากความต้องการของชุมชน โดยแยกเป็น งานโครงสร้างพื้นฐาน งานส่งเสริมกลุ่มอาชีพ งานเกษตรผสมผสาน งานปศุสัตว์ เป็นต้น

2.ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์พื้นที่พัฒนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาปัญหาของชุมชน และค้นหาศักยภาพของชุมชน โดยมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

๒.๑ กำหนดภูมิภาคประเทศ เช่น ตลาดชุมชน แหล่งน้ำ คมนาคม สถานีอนามัย โรงเรียน เป็นต้น ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนา

๒.๒ วาดภาพกิจกรรมพัฒนาจากข้อ ๑.๔ ลงในแผนที่มาตราส่วน ๑ ต่อ ๕๐,๐๐๐

๒.๓ วิเคราะห์ภูมิภาคประเทศ/ภูมิภาคที่มีผลต่อการพัฒนา งานสร้างทางและพัฒนาแหล่งน้ำ งานส่งเสริมกลุ่มอาชีพ และงานเกษตรกรรม (ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และฐานประมง) โดยเปรียบเทียบความเหมาะสมของสภาพดิน ฤดูกาล อุณหภูมิ ความชื้น และสอดคล้องกับทุนท้องถิ่น หรือไม่

๒.๔ วิเคราะห์ภูมิสังคม ศึกษาประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลไกการตลาด เพื่อส่งเสริมกลุ่มอาชีพ โดยต้องมีความสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยาในปัจจุบันและอนาคต

๒.๕ กำหนดผลกระทบต่อการพัฒนา หากเกิดขึ้น ชุมชนมีภูมิคุ้มกันหรือไม่ เช่น ราคาน้ำมันผันผวน ภัยธรรมชาติ โรคระบาด การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาล สินค้าที่ผลิตแล้วล้นตลาด เป็นต้น ในขั้นต้นให้ถือเป็นสมมุติฐานที่ไม่มีผลกระทบต่อการพัฒนา

3.ขั้นตอนที่ ๓ การประเมินค่าการพัฒนา และการคัดเลือกกิจกรรมพัฒนาในพื้นที่เป้าหมาย มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินค่าการพัฒนาของชุมชนและกำหนดกิจกรรมพัฒนา โดยนำวิธีจากขั้นตอนที่ ๑ และ ๒ มาทำการประเมิน โดยมีขั้นตอนย่อย ดังนี้

๓.๑ นำนโยบายการพัฒนา แผนแม่บทการพัฒนาประเทศ นทพ. และผลลัพธ์ที่ต้องการ มาเป็นกรอบการคัดเลือก และต้องมีการกำหนดสมมุติฐานขึ้น เพื่อใช้ในการวางแผน โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นไปได้

๓.๒ กำหนดกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นไปได้ทั้งหมด เป็นการนำแผนภาพการพัฒนามาเทียบเคียงกับผลลัพธ์ที่ต้องการ นโยบายของ ผบ.นทพ. และแผนแม่บทการพัฒนาประเทศของ นทพ. กิจกรรมใดไม่บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่กล่าวมา จะถูกขจัดทิ้งในขั้นตอนนี้ นำกิจกรรมพัฒนาที่เหลือไปประเมินร่วมกับผลกระทบต่อการพัฒนา ตามข้อ ๒.๕

๓.๓ นำกิจกรรมพัฒนาที่คัดแล้ว มาวิเคราะห์และปรับปรุงอีกครั้ง โดยพิจารณาในเรื่องต่อไปนี้

3.3.1 นโยบาย ต้อง ตรงกับแผนแม่บท และนโยบายของ นทพ.

3.3.2 ความเหมาะสม ต้อง บรรลุเป้าหมายการพัฒนา หรือผลลัพธ์ที่ต้องการ

3.3.3 ความเป็นไปได้ ต้อง ตรวจสอบขีดความสามารถ และโอกาส (Opportunity ของ SWOT Analysis) ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ และหน่วยภาคีพัฒนาในพื้นที่ ที่พร้อมเข้าช่วยเหลือในการพัฒนา รวมถึงความสอดคล้องของเวลา และศักยภาพชุมชน

3.3.4 การยอมรับได้ ต้อง มีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มแรก หรือเมื่อส่งเสริมแล้วมีความยั่งยืน

๓.๔ ประเมินค่าและจัดลำดับการพัฒนา ของกิจกรรมพัฒนา โดยแยกไปในแต่ละด้าน ดังนี้

๓.๔.๑ วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ด้วยเครื่องมือ SWOT Analysis

๓.๔.๒ ให้คะแนนในเรื่อง นโยบาย ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และการยอมรับได้ ในรูปแบบตาราง

๓.๔.๓ ประเมินค่าจุดคุ้มทุนเชิงคุณภาพ ผลกระทบ ชุมชนอยู่รอดหรือไม่

ปัจจัยการเลือก	ค่าน้ำหนักคะแนน	คะแนนที่ได้ (กิจกรรมพัฒนา ก-จ)				
		ก	ข	ค	ง	จ
นโยบาย	X					
เหมาะสม	X					
เป็นไปได้	X					
ยอมรับ	X					
รวมคะแนน						
ลำดับที่						

๓.๕ เปรียบเทียบกิจกรรมพัฒนาทั้งหมดในขั้นตอนที่ ๓.๓ และ ๓.๔ แล้วจัดลำดับกิจกรรมพัฒนาเหล่านั้นตามลำดับ ความน่าจะเป็นไปได้ โดยแยกงานด้านโครงสร้างพื้นฐาน งานด้านส่งเสริมกลุ่มอาชีพ งานด้านเกษตรผสมผสาน งานปศุสัตว์ เป็นต้น ใช้ตารางให้คะแนนเป็นตัว

ช่วยตัดสินใจ

เมื่อมีการได้มาซึ่งโครงการ แผนงาน และกิจกรรมพัฒนา (ได้รับการอนุมัติงบประมาณแล้ว) นพค. ต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น บุคลากร รวมถึงความ

เชี่ยวชาญและความสามารถที่มีอยู่ ความร่วมมือของทีมงาน เครื่องมือ เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนข้อมูล ระบบงานเทคนิค เงินทุน และเวลาสามารถดำเนินโครงการ แผนงาน และกิจกรรมพัฒนา ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเกิดการบริหารโครงการที่ดี ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ การประหยัดทรัพยากร การทันต่อเวลาที่กำหนด และผลผลิตมีคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการบริหารโครงการที่ดี รายละเอียดดังนี้

ขั้นที่ 1 ก่อนดำเนินโครงการฯ

จัดชุดเจ้าหน้าที่ชี้แจงและประชาสัมพันธ์โครงการและแผนการปฏิบัติงานของหน่วย เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบ มีความเข้าใจแนวทางการปฏิบัติของหน่วย รวมถึงเตรียมการในเรื่องวัสดุ อุปกรณ์ ของโครงการให้ได้สิ่งที่ดีมีมาตรฐานและตรงตามความต้องการ

ขั้นที่ 2 ระหว่างปฏิบัติงานโครงการฯ

- จัดทำเอกสารแบบฟอร์มการดำเนินการโครงการ เมื่อประชาชนที่ร่วมโครงการพัฒนาได้ทำความเข้าใจการดำเนินการโครงการตามบันทึกข้อตกลง และได้รับมอบวัสดุอุปกรณ์ เอกสารแบบฟอร์มที่เกี่ยวกับการดำเนินโครงการแล้ว ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการจะบริหารจัดการโครงการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

- ให้คำแนะนำ ควบคุม และกำกับดูแลโครงการให้เป็นไปตามกระบวนการและเป้าหมายที่กำหนด ในขั้นตอนนี้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการจะดำเนินการในเรื่องการวางแผนโครงการ การจัดทำบัญชี

- เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างทหารกับประชาชน ตลอดจนการปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติให้กับประชาชน มีความรักและความสามัคคี มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และเสริมสร้างความรักศรัทธาต่อสถาบันทหาร

- จัดตั้งแหล่งข่าวภาคประชาชนในพื้นที่ปฏิบัติงานด้านการข่าว และรายงานข่าวสารที่สำคัญด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา และความมั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในพื้นที่ให้กับหน่วยได้อย่างรวดเร็ว และทันเวลา

- ใช้ศักยภาพของหน่วยในการช่วยเหลือประชาชน เช่น ตัดผม แจกจ่ายยา แก้ไขปัญหาของชุมชนที่อยู่ในขีดความสามารถ ให้ความรู้ ด้านการเกษตร ส่งเสริมกลุ่มอาชีพมุ่งสู่วิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

- เสนอข่าวสาร ความรู้ แนวทางการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการธำรงและรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

ขั้นที่ 3 หลังเสร็จสิ้นโครงการฯ

- ควบคุมกำกับดูแล และให้คำแนะนำการดำเนินการโครงการพัฒนา ตั้งแต่ขั้นตอน การส่งมอบโครงการฯ ให้กับประชาชน จนถึงการพัฒนาศักยภาพ และความเข้มแข็งของโครงการ โดยการจัดเจ้าหน้าที่ติดตามประเมินผล ในห้วงระยะเวลาที่เหมาะสม

- จัดชุดติดตาม และประเมินผลลัพธ์ของโครงการอย่างต่อเนื่อง เพื่อรับทราบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ และความพึงพอใจของประชาชน ในห้วงเวลาที่เหมาะสม

- หลังจากโครงการฯ ได้ดำเนินการจนมีความเข้มแข็งในขั้นต้น นพค. จะสนับสนุนการต่อยอดขยายผลโครงการฯ เพื่อพัฒนาศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชน โดยการจัดทำผู้สนับสนุนโครงการ การจัดหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิต การจัดหาแหล่งเงินทุน การจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนาสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชน และมาตรฐานผลิตภัณฑ์รวมทั้งการจัดตั้งสหกรณ์และการพัฒนาเครือข่ายไปยังกลุ่มอาชีพอื่น ๆ

นอกจากนี้ นพช. ต้องจัดชุดติดตามและประเมินผลลัพธ์ของโครงการในปีที่ผ่านมา ในห้วงเวลาที่เหมาะสม พร้อมทั้งจัดทำสรุปบทเรียนผลการปฏิบัติงาน รายงานให้ ผบ. นพค. ทราบ เพื่อนำมาถกแถลงการณ์สัมมนา เสวนาระดับผู้บังคับหน่วย ประจำปีต่อไป

องค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรแบบผสมผสานประสบความสำเร็จ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ และได้รับการคัดเลือกเป็นเกษตรกรต้นแบบของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาในพื้นที่ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน ๖ ราย และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมงานเกษตรผสมผสาน ของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ๓ ราย ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรแบบผสมผสานประสบความสำเร็จสามารถแบ่งได้เป็น (1) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ (2) องค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร (3) การสนับสนุนจากภาครัฐ

1. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ

ในอดีตก่อนที่เกษตรกรจะเข้าร่วมโครงการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวเช่น ข้าว ยางพารา และสับปะรด โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก แต่เมื่อเข้าสู่ช่วงฤดูแล้งเกิดการขาดน้ำไว้เพาะปลูก จึงทำให้ผลผลิตลดลง ขาดรายได้ที่มั่นคง รายได้ไม่สัมพันธ์กับรายจ่ายและในบางรายต้องกู้ยืมจากญาติพี่น้องและสถาบันการเงินต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้เองเกษตรกรจึงเริ่มหันมาสนใจการทำเกษตรผสมผสานเพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้สามารถอยู่ได้ ตัวอย่างเช่น กรณีของนางศิริยา ดาวเรือง ชาวจังหวัดหนองคาย ที่บอกว่าตนเองเคยยากจนมากจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

“ฉันมีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน ๓๑ ไร่ แต่ก็ไม่สามารถมีฐานะดีขึ้นได้เมื่อก่อนนั้นใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกินทำการเกษตรลักษณะการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ยางพารา ทำนา และปลูกสับปะรด และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก แต่เมื่อเข้าช่วงฤดูแล้ง ขาดน้ำในการเพาะปลูก ผลผลิตจะลดลง ทำให้รายได้ไม่สัมพันธ์กับรายจ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเปิดเทอม ค่าใช้จ่ายมันมาก บางทีก็ไม่พอ ฉันอยากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีรายได้เลี้ยงครอบครัว และส่งลูกเรียนหนังสือให้จบการศึกษาสูงสุดเท่าที่สามารถทำได้ ฉันจึงตัดสินใจเข้าร่วมโครงการทำเกษตรผสมผสานในครัวเรือนเพื่อลดรายจ่ายเรื่อยมา” (ศิริยา ดาวเรือง, 2561, สัมภาษณ์)

ในขณะที่ นางลักขณา คำเถื่อน อายุ ๕๑ ปี ถิ่นอาศัยอยู่ที่จังหวัดนครพนม (2561) กล่าวในเรื่องเดียวกันว่า เธอเองต้องใช้เงินที่หามาได้นั้นในการรักษาสุขภาพตัวเอง เมื่อก่อนปลูกพืชเชิงเดี่ยวเป็นหลัก ได้แก่ ข้าว ทำให้รายได้ไม่เพียงพอ จึงต้องการให้รายได้กับค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเกิดความสมดุล พอมี พอกินและเพียงพอที่จะรักษาพยาบาลตนเอง

“ฉันสุขภาพไม่ค่อยดี เงินที่หามาได้ต้องหมดไปกับการรักษาพยาบาล จึงอยากทำเกษตรผสมผสานเพื่อจะได้มีรายได้มากขึ้น และฉันก็อยากอยู่กับธรรมชาติมากขึ้น โดยมีสามีและลูกชายสนับสนุน และได้ลงมือทำเกษตรผสมผสานเองด้วย จริง ๆ แล้ว ผลพลอยได้จากการทำเกษตรผสมผสานคือการมีพืชผักที่ปลูกเองและไว้รับประทานเอง การได้อยู่กับธรรมชาติเชื่อว่าจะทำให้สุขภาพแข็งแรง นอกจากนี้ผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ได้แบ่งปันและจำหน่ายเป็นรายได้กับครัวเรือนได้อีกทางหนึ่ง” (ลักขณา คำเถื่อน, สัมภาษณ์, 2561)

นางวัน ชันธิวิชัย อายุ ๖๐ ปี ชาวจังหวัดบึงกาฬ (2561) กล่าวยืนยันในประเด็นเดียวกันว่า เธอตัดสินใจทำเกษตรผสมผสาน ไม่เพียงเพราะต้องการให้มีรายได้กับรายจ่ายที่

สมดุลกัน แต่รวมถึงความต้องการที่จะมีการอยู่การกินจากผลผลิตการเกษตรที่ตนเองลงมือทำ ไม่อยากมีหนี้สิน และต้องการมีเงินเก็บออมบ้าง

“โครงการนี้ (เกษตรผสมผสาน) น่าจะทำให้ฉันพ้นจากหนี้สินได้” (วัน ชันชวิชัย, สัมภาษณ์ , 2561)

2. องค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร

ตามทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมของ ศ.ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) ได้แบ่งจิตลักษณะไปประกอบเป็นภาพต้นไม้ แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนดอกและผล ลำต้นและส่วนราก จากการศึกษาลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสาน พบว่าส่วนใหญ่มีลักษณะจิตใจและพฤติกรรมสอดคล้องกับบางประเด็นในส่วนลำต้นและราก ตามทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

ในส่วนของราก หมายถึง ลักษณะพื้นฐานของจิตใจ ๓ ด้าน ได้แก่ ๑. สติปัญญาดี เฉลียวฉลาด ๒. สุขภาพจิตดี ๓. ประสบการณ์สังคม โดยส่วนของรากทั้ง ๓ ด้านนี้ ต้องมีในปริมาณสูงเหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้ที่พร้อมที่จะพัฒนาในประเด็นนี้ตรงกับความคิดเห็นของ พลโท นเรนทร์ สิริภูบาล รองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (2561) ซึ่งกล่าวว่า องค์ประกอบความสำเร็จของงานเกษตรผสมผสานให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย ๓ ประการ ได้แก่ (๑) คน หรือตัว เกษตรกรเอง (๒) พื้นที่ทำการเกษตร และ (๓) องค์ความรู้เดิมของแต่ละบุคคล และองค์ความรู้ใหม่ที่จะเพิ่มเติม

ในขณะที่เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการผู้หนึ่งกล่าวว่า เขาได้รับการถ่ายทอดอาชีพการทำเกษตรกรรมมาจากบรรพบุรุษ และคิดว่าจะทำต่อไปจนลมหายใจสุดท้ายรวมถึงจะถ่ายทอดความรู้ที่มีไปยังลูกหลานต่อไป ประสบการณ์จากการทำการเกษตรสอนให้เขารู้ว่าหากจะอยู่รอดได้ เขาต้องปรับตัว โดยหันมาทำการเกษตรผสมผสานที่มีทั้งการปลูกพืชและมีการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดจะต้องเกี่ยวโยงประโยชน์ต่อกัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถทดแทนกันได้ ลดความเสี่ยง และความไม่แน่นอนของรายได้ (บุญหลาย อาจตา, 2561, สัมภาษณ์)

ในส่วนของลำต้นตามทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม หมายถึง สาเหตุทางจิตใจของพฤติกรรม ๕ ด้าน ได้แก่ ๑. เหตุผลเชิงจริยธรรม ๒. ความเชื่ออำนาจในตน ๓. ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ๔. เจตคติ ค่านิยม คุณธรรมที่ดีต่อการทำงาน ๕. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสานมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมสอดคล้องกับด้านความเชื่ออำนาจในตน การมีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน และการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง

ศ.ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) อธิบายถึงการมีความเชื่อในอำนาจตน ว่าคือ ความเชื่อว่าผลที่เกิดกับตนเป็นเพราะการกระทำของตน ไม่ใช่เกิดจากความบังเอิญ หรือโชคเคราะห์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบุคคลอื่นดลบันดาลให้ ในขณะที่ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่เป็นคนชอบไฝหาความรู้ โดยเชื่อว่าทุกอย่างต้องเริ่มต้นที่ตนเองจึงจะเกิดผล รวมถึงการเรียนรู้แนวทางการทำเกษตรผสมผสาน

“ความรู้ในการทำการเกษตรผสมผสานได้มาจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทดลองทำการเกษตรด้วยตนเอง และสอบถามจากเกษตรกรรายอื่นที่ประสบผลสำเร็จในการทำการเกษตรผสมผสาน” (ทัศนดา ผาจรวิวัฒน์ชาติ, สัมภาษณ์, 2561)

ในขณะที่ นาง ลักษณ์ คำเถื่อน จากจังหวัดนครพนม (2561) กล่าวเพิ่มเติมว่า ตัวเธอนั้นมีการศึกษาดูงานด้านการเกษตรในหน่วยงานราชการต่าง ๆ และศึกษาจากเกษตรกรรายอื่นที่ประสบผลสำเร็จ รวมถึงการศึกษาจากวารสารการเกษตร เมื่อเข้าใจดีแล้ว จึงนำมาทดลองทำในครัวเรือน

ในด้านการมีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน หมายถึงการรู้จักคิดการไกลสามารถอดใจรอได้ มีจิตใจแกร่ง มีความภาคภูมิใจในการทำงานแม้ว่าคนอื่นจะไม่เห็น ซึ่งสอดคล้องกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสาน ที่มีความภาคภูมิใจในการเป็นเกษตรกร โดยที่พวกเขาสามารถอดทนต่อสิ่งยั่วยุจากการพัฒนาในเชิงวัตถุในสังคมทุนนิยม พวกเขาไม่มีความคิดที่จะละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แม้ว่าบางครั้งอาจจะต้องทนทุกข์ทรมานจากภาวะผันผวนของราคาสินค้าเกษตรและภัยทางธรรมชาติ

“แรงจูงใจที่หันมาทำการเกษตรผสมผสาน คือ ความที่เป็นคนรักธรรมชาติ รักบ้านเกิด ไม่อยากไปขายแรงงานที่อื่น ตัวเองมีพื้นที่ดินทำกินอยู่แล้ว ต้องลงมือทำจริง ๆ ว่าผลที่ ได้รับจะเป็นอย่างไร และตั้งใจทำอาชีพการเกษตรไว้ให้ลูกในอนาคต ผลที่ได้คือรายได้กับค่าใช้จ่ายของครอบครัวเริ่มสมดุลกัน เพราะการอยู่การกินในครัวเรือนนั้น ใช้จากผลผลิตที่ตนเองลงมือทำ มีเงินเก็บพอสมควรไว้ส่งลูกเรียนหนังสือ” (บุญหลาย อาจตา, สัมภาษณ์, 2561)

นางวัน ชันธิชัย อายุ ๖๐ ปี ชาวจังหวัดบึงกาฬ (2561) อธิบายเหตุผลของการยังคงเป็นเกษตรกร และเข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสาน ว่า เเขานั้นรักธรรมชาติ รักบ้านเกิด ไม่อยากไปขายแรงงานที่อื่น ประกอบกับมีพื้นที่ดินทำกินอยู่แล้ว จึงคิดว่าต้องลงมือทำเกษตรผสมผสานจริง ๆ เพื่ออนาคตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ นางวัน ชันธิชัยตั้งใจทำไว้ให้ลูก เพื่อให้ลูกไม่ยอมไปทำงานที่อื่น จะได้ทำงานที่บ้าน และดูแลแม่ไปด้วย ในขณะที่นาย ลำพาง วัฒนะธรรม

อายุ ๔๕ ปี จากจังหวัดมุกดาหาร (2561) กล่าวถึงผลของการทำเกษตรผสมผสานว่า เมื่อเห็นผลผลิตที่ตนเองได้ลงมือทำเกษตรผสมผสาน ก็มีความภาคภูมิใจ จึงขยายผลไปปลูกพืชชนิดอื่นในบริเวณรอบ ๆ สระเก็บน้ำ

ประเด็นที่สำคัญมากจากทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของบุคคลคือ การมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ที่หมายถึงยอมรับที่จะแก้ปัญหา มานะบากบั่น ฝ่าฟันอุปสรรคในการทำงานหรือแก้ปัญหาจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของตน มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อ ซึ่งจากการศึกษากลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสาน พบว่า พวกเขามีความขยันและอดทนในการที่จะฟันฝ่าอุปสรรคในการทำการเกษตรผสมผสาน เช่น การพยายามลดต้นทุนการผลิตเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร การอดทนต่อสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่หลาย ๆ สิ่งจำเป็นต้องมีเงิน มีรายได้ให้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาของบุตรหลานหรือค่าใช้จ่ายเพื่อรักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บป่วย อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ทำให้พวกเขาสามารถทำงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายโดยไม่ย่อท้อ คือความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในครอบครัว ในความพยายามร่วมกันในการทำเกษตรผสมผสาน ดังเช่นครอบครัวของ นาง ศิริยา ดาวเรือง นาง ทศดา ผาจิรวัดนชาติ และ นาง บุญหลาย อาจตา ที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในการทำเกษตรผสมผสานและรวมถึงการนำเอาผลผลิตที่ได้ไปขาย เพื่อเป็นรายได้ของครอบครัว

“สามีซึ่งเป็นผู้นำหลักในการทำเกษตรผสมผสาน และลูก ช่วยนำผลผลิตในครัวเรือน เช่น พุทรา สตอเบอร์รี่ ไปขายที่โรงเรียน หากพวกเขาไม่ช่วย ฉันอาจจะไม่สามารถทำสำเร็จได้” (บุญหลาย อาจตา, สัมภาษณ์, 2561)

3. องค์ประกอบด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ

การดำเนินงานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาตามโครงการเกษตรผสมผสาน เพื่อการเพิ่มศักยภาพของ “คน ชุมชน และพื้นที่” เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพ และเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับผู้ยากจน โดยส่งเสริมให้มีการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะต้องชี้แจงทำความเข้าใจในเรื่องของวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการช่วยเหลือให้ผู้ได้รับประโยชน์มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ตลอดจนให้ความรู้ในการดำเนินกิจกรรมที่ได้รับอย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้เอง พลเอก เกรียงศักดิ์ หมีทอง อดีตรองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (2561) ได้แสดงความคิดเห็นถึงองค์ประกอบอย่างหนึ่งของความสำเร็จของงานเกษตรผสมผสานให้เกิดความยั่งยืน คือการมีเจ้าหน้าที่พัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความรู้ เรื่องการลดต้นทุนการผลิต และพร้อมที่จะให้คำแนะนำแก่เกษตรกรได้

“เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ต้องมีความรู้ ชยันเข้าพื้นที่ มุ่งมั่นทำงาน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ควรสร้างบุคลากรทุกระดับ ปรับพื้นที่ฐานของเจ้าหน้าที่ทุกนายของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาให้สามารถเป็นวิทยากรได้” (เกรียงศักดิ์ หมี่ทอง, พลเอก, 2561, สัมภาษณ์)

นางทัศนดา ผาจรวิวัฒนชาติ จากจังหวัดเลย (2561) กล่าวถึงองค์ประกอบ ความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานของเธอว่า ส่วนหนึ่งเกิดจากการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ จากหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาที่เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการทำเกษตรผสมผสาน

“จากการที่เจ้าหน้าที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาเข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับ เกษตรผสมผสานและฉันเองยังเป็นสมาชิกโครงการ “นาแปลงใหญ่” ซึ่งเป็นนโยบายรัฐบาลใน ปัจจุบัน ทำให้ได้รับซัมเมอร์สสำหรับใช้ในบ่อบาดาลของตนเองด้วย เมื่อหน่วยบัญชาการทหาร พัฒนาเข้าไปส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่ จึงทำให้ฉันอยากลงมือทำจริง ๆ ว่าผลที่ ได้รับจะเป็นอย่างไร ซึ่งผลที่ได้ฉันพอใจมาก” (ทัศนดา ผาจรวิวัฒนชาติ, สัมภาษณ์, 2561)

ส่วนนายลำปาง วัฒนะธรรม (2561) จากจังหวัดมุกดาหารกล่าวว่า จาก การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาที่ แนะนำให้สร้างสระเก็บน้ำในไร่นาตามแนวทางเกษตรผสมผสาน ทำให้ครอบครัวของเขามีกี ที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน ๒๕ ไร่ และต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก แต่ใน ปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นฤดูร้อน เขาก็มีน้ำใช้จากสระเก็บน้ำในไร่นาของตนเอง ทำให้งานเกษตรมี ความต่อเนื่อง

แนวทางในการปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำ เกษตรแบบผสมผสาน

จากการศึกษาปัญหาในการดำเนินการโครงการเกษตรผสมผสานในพื้นที่ เป้าหมายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าตัวเกษตรกรเองเป็นทั้งโอกาสและอุปสรรคใน ความสำเร็จของโครงการ ด้วยเหตุนี้เอง ผู้เชี่ยวชาญการส่งเสริมงานเกษตรผสมผสาน ของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มีความเห็นที่ตรงกันว่า กระบวนการคัดเลือกเกษตรกรมี ความสำคัญที่สุด พลเอก เกรียงศักดิ์ หมี่ทอง อธิบดีรองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (2561) ได้แสดงความคิดเห็นสำหรับกระบวนการและรูปแบบการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการ เกษตรผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ว่า ขั้นตอนการสรรหาให้ได้มาซึ่งเกษตรกร

ที่อยากทำจริง ๆ ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับงบประมาณ โดยเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ต้องเข้าไปดูถึงบ้านของเกษตรกร ว่ากิจวัตรประจำวันของเกษตรกรนั้นเป็นอย่างไร อาจใช้วิธีในการแข่งขันกันของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของแต่ละสำนักงานภาค โดยคิดค่าถ่วงน้ำหนักแต่ละหัวข้อประเมินและทำการให้คะแนน

ในขณะที่ พลเอก สมชาย บั้นทอง อดีตผู้อำนวยการสำนักงานทหารพัฒนา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (2561) ได้แสดงความคิดเห็นสำหรับกระบวนการและรูปแบบการคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการเกษตรผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ว่า กระบวนการคัดเลือกเกษตรกรถือเป็นหัวใจของงาน

“เราต้องดูเกษตรกรที่อยากทำจริง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ว่า เกษตรกรแต่ละรายต้องการทำเกษตรผสมผสานเพื่ออะไร ซึ่งมันจะบ่งบอกถึงว่ากิจกรรมจะอยู่รอดได้หรือไม่ โดยการเลือกกิจกรรมต้องสอดคล้องกับวิถีของเกษตรกร กิจกรรมนั้นเกิดรายได้ไหม นอกจากนี้ เกษตรกรต้องมีความรู้อย่างถ่องแท้ในกิจกรรมที่สนับสนุน รวมถึงเทคนิคต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมการทำกิจกรรม เช่น การลดต้นทุนการผลิต เป็นต้น ทั้งนี้ควรให้เกษตรกรมีรายได้และมีทุนตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ” (สมชาย บั้นทอง, สัมภาษณ์, 2561)

“หากเจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ครบถ้วน คือ การวิเคราะห์คน พื้นที่ และองค์ความรู้ การเข้าสัมภาษณ์โดยตรงกับเกษตรกร และวิเคราะห์องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ ที่ได้กล่าวไว้แล้วอย่างละเอียดถี่ถ้วน ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญจะละเอียดไม่ได้ การเตรียมการที่ดี เท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” (นเรนทร์ สิริภูบาล, สัมภาษณ์, 2561)

สรุป

การส่งเสริมให้เกษตรกรหันกลับมาทำการเกษตรแบบผสมผสานนั้น สิ่งที่สำคัญคือ ต้องสร้างแรงจูงใจ และมีความอยากที่จะทำ และให้เกิดความเชื่อว่าการทำเกษตรผสมผสานสามารถทำให้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้การอบรมเพิ่มพูนความรู้การทำเกษตรผสมผสานก็ควรทำร่วมด้วย เพราะการทำเกษตรในปัจจุบัน รัฐต้องการให้ลดต้นทุนการผลิต และเพิ่มศักยภาพการผลิต เกิดการมีส่วนร่วมในทุกมิติของหน่วยงานราชการ ที่มีการสนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้ จัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร สนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมแต่ละพื้นที่ และเชื่อมโยงทั้งแหล่งเงินทุน และการตลาดในพื้นที่ให้กับเกษตรกรด้วย

องค์ประกอบความสำเร็จในการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืนนั้น ประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบคือ (1) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ ที่เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดรายได้ที่มั่นคงและรวมถึงรายได้ไม่สัมพันธ์กับรายจ่าย ที่มีที่มาจากทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (2) องค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร ที่เกิดจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการทำเกษตรผสมผสาน โดยอาศัยความรู้และทักษะดั้งเดิม ในขณะเดียวกันเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมีลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่เชื่ออำนาจในตนว่าจะสามารถทำได้ด้วยตนเองด้วยการใฝ่หาความรู้ในการทำการเกษตรผสมผสานและพัฒนาตนเองเพื่อความสำเร็จในอนาคต รวมถึงการมีลักษณะมุ่งอนาคตด้วยการควบคุมตนเองให้อดทนต่อสิ่งยั่วยุจากการสังคมทุนนิยม ทำให้ไม่มีความคิดที่จะละทิ้งอาชีพเกษตรกร และเงื่อนไขสุดท้ายในองค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกรคือการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ที่ถึงแม้ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของค่าครองชีพที่สูงขึ้นและค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นโดยเฉพาะในช่วงเปิดท่อมของลูกหลาน เกษตรกรเหล่านี้กลับมีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายความสำเร็จในการทำการเกษตรผสมผสาน (3) การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่นการมีเจ้าหน้าที่พัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความรู้ และทักษะการทำเกษตรผสมผสาน ที่พร้อมจะให้คำแนะนำแก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี หน่วยงานราชการต่าง ๆ สามารถวิเคราะห์พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมที่เหมาะสม คัดเลือกเกษตรกรที่มีความตั้งใจในการทำการเกษตรกรรม ส่งเสริมกิจกรรมและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ขั้นตอนการคัดสรรจึงต้องผ่านกระบวนการที่เหมาะสม จะละเลยไม่ได้ เพื่อให้เกิดเกษตรกรต้นแบบ สามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นในชุมชน เพราะการเห็นแบบอย่างความสำเร็จ จะเป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดี เกิดความอยากทำ เมื่อเกษตรกรมีความอยากทำ อยากมี อยากเป็น การทำให้เกิดการเกษตรแบบยั่งยืนก็จะตามมา

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

แนวทางการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลา ๕๗ ปี หลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา นับว่ามีการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด ความหลากหลายของสภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเงื่อนไขของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ทำให้ลักษณะการผลิต การบริโภค การตลาด และการค้าสินค้าเกษตร มีความแตกต่างกันออกไป โดยหลังจากที่การปฏิวัติเขียว (Green revolution) ได้เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา ทำให้แนวทางการพัฒนาการเกษตรของไทยเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน กล่าวคือ เปลี่ยนจากการเกษตรที่หลากหลายเพื่อการยังชีพและผลิตสินค้าอาหารเพื่อตอบสนองตลาดภายในประเทศ มาเป็นการเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า และเน้นการผลิตสินค้าวัตถุดิบเพื่อการส่งออกมากขึ้น

ภายหลังที่การทำเกษตรกระแสหลัก (Mainstream agriculture) ได้พัฒนาในประเทศไทยมาเป็นระยะเวลาหนึ่งก็ต้องประสบปัญหาและข้อจำกัดการผลิตจำนวนมาก โดยเฉพาะผลผลิตที่ลดลง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม การแพร่ระบาดของโรคและแมลง ตลอดจนผลกระทบต่อด้านสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค และสิ่งสำคัญที่เป็นผลมาจากการทำเกษตรกระแสหลักและการปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือปัญหาความยากจนของเกษตรกร ที่ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่แน่นอนของราคาพืชผลทางการเกษตร

ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเกือบครึ่งหนึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรรม รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ต้องการเพิ่มแรงงานภาคการเกษตร ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยรัฐบาลต้องการให้เกิดการบูรณาการของทุกภาคส่วน เพื่อให้ขับเคลื่อนประเทศไปในทิศทางเดียวกัน บรรลุวิสัยทัศน์ของประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นำไปสู่การพัฒนาให้คนไทยมีความสุข ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้และความยากจนลดลง

ด้วยเหตุนี้เองการทำเกษตรผสมผสานจึงเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่จะบรรลุเป้าหมายการแก้ไขปัญหาการพัฒนาด้านการเกษตรและความยากจนของเกษตรกรและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการทำเกษตรกรรม โดยระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานตามแนวทาง

พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี เพื่อลดปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น

การทำเกษตรผสมผสานคือ ระบบเกษตรที่มีความสัมพันธ์และเกื้อกูลกับสภาพทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมของแต่ละภูมิภาค มีการผลิตที่หลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงและการพึ่งพาปัจจัยภายนอก อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองในที่สุด เน้นการผลิตที่หลากหลาย (Diversity) เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Complementary) และเพื่อสร้างความมั่นคง (Security) แก่เกษตรกรและระบบนิเวศ โดยส่วนใหญ่เกษตรกรรายย่อยที่ยากจนจะหันกลับมาทำเกษตรผสมผสานมากที่สุด เนื่องจากถูกจำกัดด้วยอำนาจต่อรองในสังคม และขาดโอกาสการพัฒนามากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่น นอกจากนี้การมีหนี้สินจำนวนมาก และมีบุคคลในครอบครัวที่ต้องดูแล จึงจำเป็นต้องแสวงหาทางออกที่เหมาะสมในการที่จะสามารถดำรงอยู่ด้วยอาชีพการทำเกษตรกรรมโดยการพึ่งพาตนเองได้

ผลจากการส่งเสริมมีเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จและสามารถเป็นต้นแบบการทำเกษตรแบบผสมผสานได้ โดยเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จนั้นสามารถดำรงชีพด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้จากผลผลิตที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีและความเกื้อกูลให้กับชุมชน ความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในปัจจุบัน จึงประกอบด้วย ๒ ส่วนหลักที่สำคัญ คือ รูปแบบระบบการเกษตรแบบยั่งยืนที่เหมาะสม และกระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนที่มีประสิทธิภาพ โดยรูปแบบการทำเกษตรแบบยั่งยืนที่เป็นรูปแบบหลัก ๆ ที่ชัดเจนคือการเกษตรผสมผสาน (Integrated farming) โดยใช้ภูมิปัญญาของเกษตรกรเองที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในการสร้างระบบเกษตรและเทคนิคการผลิตเป็นสำคัญ ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาและส่งเสริมทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน ได้มีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง แต่กระบวนการที่สำคัญที่สุดคือ การที่เกษตรกรต้องมีความต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เกิดความอยากที่จะทำ จนเกิดความมั่นใจในการทำเกษตรผสมผสานว่าจะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพ และคุณภาพชีวิตดีขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับระบบนิเวศ เกิดความสมดุลซึ่งกันและกัน สามารถลดภาระหนี้สินได้ในที่สุด

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการคือ รัฐ ซึ่งเป็นเสมือนกลจักรสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม ต้องมีความเข้าใจและส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรที่ยากจนให้สามารถมีการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างแท้จริง โดยรัฐพึงเข้าไปส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของเกษตรกร ทั้งนี้รัฐได้เริ่มนำเกษตรแบบยั่งยืนมาบัญญัติและประกาศใช้ในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๐ เป็นต้นมา ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองของภาคชนบท นับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวทางการพัฒนาประเทศในช่วงเวลาปัจจุบัน และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๘ จนถึงแผนพัฒนาฯ ๑๒ เน้นการพัฒนาตามหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy) เป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาการเกษตรของประเทศ เป็นทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการลดผลกระทบจากภาวะวิกฤตของประเทศ ตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตามจุดอ่อนของความสำเร็จของการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา คือ กระบวนการได้มาของเกษตรกร ต้องมีการใส่ใจละเอียดรอบคอบของ

กระบวนการคัดเลือกเกษตรกรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่านี้ และปฏิบัติตามคู่มือหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาได้กำหนดไว้ ทั้งนี้องค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ซึ่งจะต้องมีความรู้ที่จะสามารถส่งเสริมให้งานเกษตรผสมผสานประสบผลสำเร็จได้ด้วย

การศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำผลการศึกษาไปพัฒนาและขยายผลการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกรรายอื่น โดยศึกษากระบวนการทำเกษตรผสมผสาน และองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ และเพื่อเสนอแนะแนวทางในแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องที่ค้นพบ ปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ รวบรวมโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกต่อเกษตรกรต้นแบบที่ได้รับโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ และผู้เชี่ยวชาญที่สามารถกำหนดนโยบายโครงการเกษตรผสมผสานฯ ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบถึงองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ และได้ตัวแบบที่เหมาะสมเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับนักพัฒนาหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง นำไปประยุกต์ใช้กับการวางแผนและดำเนินการพัฒนาการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ขั้นตอนการคัดเลือกเกษตรกร ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เป็นหัวใจของการประสบความสำเร็จของโครงการ เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่จะต้องกลั่นกรองเกษตรกร ค้นหาเกษตรกรที่มีความสนใจ อยากทำ และพร้อมรับองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องทำการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน เช่น สภาพที่ดิน และปัจจัยภายนอก เช่น ความต้องการตลาด เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการคัดเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมให้กับเกษตรกรแต่ละราย เพราะการเลือกกิจกรรมก็ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะเป็นแรงจูงใจในการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพเก่าแก่ดั้งเดิมของคนไทยที่หล่อหลอมและเสริมสร้างสังคมไทยให้มั่นคงและยั่งยืนถึงปัจจุบัน ภาครัฐจึงจำเป็นต้องดำเนินการทุก

วิถีทางที่ทำให้อาชีพนี้ไม่สูญหายไปจากสังคมไทย อย่างไรก็ตามความผันผวนของราคาพืชผลทางการเกษตรทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอและรวมถึงปัญหาความยากจน ด้วยเหตุนี้เองภาครัฐควรส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อแก้ไขปัญหารายได้ของเกษตรกร รวมถึงการมีมาตรการในการจูงใจเกษตรกรให้หันมาทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น การสนับสนุนการสร้างบ่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและการให้หลักประกันในราคาพืชผลทางการเกษตรกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็นต้น นอกจากนี้การจัดแบ่งสัดส่วนการเพาะปลูกให้กับเกษตรกร และรัฐบาลประกันราคาขายที่ชัดเจน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาคความยากจนได้อีกทางหนึ่ง

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางการปฏิบัติสู่ความสำเร็จของการทำเกษตรแบบผสมผสาน ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ให้ชัดเจน สอดคล้องและเชื่อมโยงตลอดจนถ่ายทอดในเรื่องเป้าหมายการพัฒนาให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบในแนวทางเดียวกัน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ทุกหน่วยต้องริเริ่มจัดทำแผน/กิจกรรม/โครงการย่อยของตนเอง จัดทำระบบการติดตามประเมินผล และสร้างตัวชี้วัดการปฏิบัติงาน ที่สามารถนำไปใช้กำกับดูแลและประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อได้มาซึ่งผลลัพธ์ของการพัฒนา อีกทั้งต้องบูรณาการ มองการพัฒนาในภาพรวมร่วมกับหน่วยภาคีการพัฒนา ประสานประโยชน์ทุกภาคส่วนให้สามารถขับเคลื่อน การพัฒนา “คน ชุมชน และพื้นที่” ให้ชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน และพื้นที่พัฒนาที่มีความมั่นคง ชุมชนพร้อมให้ความร่วมมือแก้ไขต่อภัยคุกคามทุกรูปแบบ ต้องมีการระดมความคิด แบ่งปันความรู้ เล่าประสบการณ์ จากฝ่ายอำนวยการและผู้บังคับหน่วยทุกระดับ เพื่อให้เกิดการตกผลึกความคิดของทุกส่วน ทำให้แนวทางการพัฒนาเกิดความสมบูรณ์และทันสมัย

ในส่วนของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนานั้น ควรเพิ่มเติมกระบวนการศึกษาดูงาน พบปะ พูดคุย กับหน่วยงานรัฐและเอกชน หรือเกษตรกรต้นแบบผู้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานในปีที่ผ่านมา ในขั้นตอนก่อนรับมอบโครงการ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้แก่เกษตรกร รับทราบความต้องการของตลาดการเกษตรในชุมชน เกิดแรงจูงใจ แรงบันดาลใจ สร้างความมั่นใจที่จะอยากประสบผลสำเร็จการทำเกษตรผสมผสานเช่นเดียวกัน เพื่อให้เกษตรกรที่ยากจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีพอสมควร

๓. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในอนาคต

เพื่อให้การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความยั่งยืนและเกษตรกรมีความสุขกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การทำวิจัยในอนาคตควรมุ่งเน้นในสามด้านที่สำคัญคือ (1) การวิจัยความต้องการของตลาดในพืชผลทางการเกษตร เพื่อให้ภาครัฐ รวมถึงหน่วยบัญชาการทหาร

พัฒนาสามารถให้คำแนะนำที่ดีแก่เกษตรกรในการผลิตให้ตรงตามความต้องการของตลาด (2) การวิจัยเรื่องวิธีการที่จะทำให้ราคาพืชผลทางการเกษตรในแต่ละประเภทมีความมั่นคง เพื่อภาครัฐจะได้กำหนดนโยบายที่เหมาะสมต่อไป (3) การวิจัยเรื่องปัจจัยที่จะทำให้เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบผสมผสานสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กฤตยา วิสูตรโยธิน. (2559). "ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับจิตและพฤติกรรมการทุ่มเทในการทำงานของผู้นำท้องถิ่น." ปรินญาณิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ขวัญศรี เกิดชุ่ม. (2557). "จิตลักษณะเดิมและสถานการณ์ทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในชีวิต ของพนักงานบริษัท ยูนิลีเวอร์ ไทย จำกัด." การศึกษาค้นคว้าอิสระ, สถาบัน
บ ญ ๗ ๓
พัฒนบริหารศาสตร์.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2536). "การพัฒนาจริยธรรมผู้ใต้บังคับบัญชา ชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการบริหารสำหรับหัวหน้าส่วนราชการในภูมิภาค." สถาบันข้าราชการพลเรือน
สำนักงาน ก.พ.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน และคณะ. (2536). "ลักษณะทางจิตและพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ใน สภาวะเสี่ยงในครอบครัวและทางป้องกัน." รายงานการวิจัย, สนับสนุนโดย
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม และประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.
- ดวงเดือน พันธมนาวิน. (2551). "การวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือวัดจิตลักษณะจิตพอเพียงแบบพหุ
ระดับ." วารสารจิตพฤติกรรมศาสตร์: ระบบพฤติกรรมไทย, 5(1), 122-154.
- ดุจเดือน พันธมนาวิน. (2558ก). "ปัจจัยเชิงเหตุที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมและศักยภาพของการ
เป็นนักวิจัยของบุคคลหลายประเภท: ระดับนักศึกษาปริญญาตรี. ภายใต้แผนงานวิจัย
พหุสาเหตุของความพร้อมและศักยภาพของการเป็นนักวิจัยของนักศึกษา และนักวิชาการ
ไทย." ทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ.2557, รายงานการวิจัย, คณะ
พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดุจเดือน พันธมนาวิน. (2558ข). "ปัจจัยเชิงเหตุที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมและศักยภาพของการ
เป็นนักวิจัยของบุคคลหลายประเภท: ระดับนักศึกษาปริญญาโท-เอก. ภายใต้แผนงาน
วิจัย พหุสาเหตุของความพร้อมและศักยภาพของการเป็นนักวิจัยของนักศึกษา และ
นักวิชาการไทย." ทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ.2557, รายงานการ
วิจัย, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- ดูจเดือน พันธุมนาวิน. (2547). “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมของหัวหน้า ในสถานีนอามัยตำบล.” คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดิษฐ์ ศุภสมุท. (2558). ปัจจัยเชิงเหตุแบบบูรณาการทางด้านจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พชรมน นนภ. (2559). “จิตลักษณะสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมของผู้นำท้องถิ่น.” การค้นคว้าคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พัชรี ปานแก้ว. (2556). “ทัศนคติต่อหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คุณภาพชีวิตในการทำงาน และพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรและสังคม ของพนักงานบริษัทเอกชน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- บงกช นิยมภา. (2560). “การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของกำลังพล กรมยุทธการทหารกองบัญชาการกองทัพไทย THE EMPIRICAL STUDY ON QUALITY OF WORKING LIFE IN THE DIRECTORATE OF JOINT OPERATIONS, ROYAL THAI ARMED FORCES HEADQUARTERS.” วารสารสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ (National Defence Studies Institute Journal), 7(3), P.86-98.
- บังอร โสภส, & อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล. (2539). “การศึกษาความเครียดในการทำงานของผู้บริหารในวงราชการไทย : วิเคราะห์ปัจจัยสาเหตุและผลของความเครียด.” โครงการวิจัย, เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ภาวีสรี เห็นสุข. (2558). “การศึกษาจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมพลเมืองดีของนักเรียนอาชีวศึกษา สถาบันการอาชีวศึกษาภาคกลาง 1.” ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสภา, สำนักงาน. (2561). (ออนไลน์). เข้าได้จาก:<http://www.royin.go.th/?knowledges>

- รังสรรค์ หังสนาวิน. (2549). “ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานอย่างมุ่งผลสัมฤทธิ์ของพัฒนาการ.” ภาคนิพนธ์คณะพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศรัณย์ พิมพ์ทอง. (2555). “ปัจจัยเชิงเหตุที่เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ในองค์กรของพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการ.” ทูลอดหนุนการวิจัยจากเงินงบประมาณรายได้, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริกุล กลิ่นทอง. (2549). “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานของข้าราชการที่เข้าร่วมโครงการการเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท.” ภาคนิพนธ์, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ศุภินธา ม่วงศรีงาม. (2552). “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการบินอย่างปลอดภัยของนักบินอากาศยานปีกหมุน สังกัดศูนย์การบินทหารบก.” ปริญญาานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สิริลักษณ์ ต้นชัยสวัสดิ์. (2535). “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับความเครียดของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุธิดา พานิชกิจโกศลกุล. (2556). “ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานของบุคลากรกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงกลาโหม.” ปริญญาานิพนธ์, ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุชาดา ชลานุเคราะห์. (2552). “ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรมของหัวหน้าสถานีอนามัย.” ภาคนิพนธ์, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อโนชา รัชพรมงคล. (2538). “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานของข้าราชการกองการศึกษา โรงเรียนจำอากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ.” ปริญญาานิพนธ์ วท.ม. (พฤติกรรมศาสตร์), สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์.

อัมพิกา ยิ้มวัฒนา. 2557. “ปัจจัยด้านจิตลักษณะและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งของพนักงานการทางพิเศษแห่งประเทศไทย.” การค้นคว้า, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Bandura, A. (2000). **Social cognitive theory**. In A. E. Kazdin (Ed.) *Encyclopedia of psychology*. New York: Oxford University Press.

Bhanthumnavin, D. (2000). “Importance of Supervisory Social Support and Its Implications for HRD in Thailand.” **Psychology and Developing Societies : A Journal**. 12 (2) ,P.155-166.

Bentley, T. A., Teo, S. T. T., McLeod, L., Tan, F., Bosua, R., & Gloet, M. (2016). “The role of organisational support in teleworker wellbeing: A socio-technical systems approach.”, *Applied Ergonomics*. 52. P.207-215.

Dupont, S., Galand, B., & Nils, F. (2015). “The impact of different sources of social support on academic performance: Intervening factors and mediated pathways in the case of master's thesis.”, *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*. 65(5), P.227-237.

Eagly, A.H., & Chaiken, S. (1993). **The psychology of attitude**. New York: Harcourt Brace Jorantovich College Publishers.

Eisenberger, R.; Huntington, R.; Hutchinson, S. and Sowa, D. 1986. “Perceived Organizational Support.”, *Journal of Applied Psychology*. 71 (3) ,P.500-507.

House, J. S. (1981). **Work Stress and Social Support**. Reading MA : Addison Wesley.

Howard, S., Creaven, A. M., Hughes, B. M., O’Leary, É. D., & James, J. E. (2017). “Perceived social support predicts lower cardiovascular reactivity to stress in older adults.”, *Biological Psychology*, 125, P.70-75.

Lambert, E. G., Minor, K. I., Wells, J. B., & Hogan, N. L. (2016). “Social support's relationship to correctional staff job stress, job involvement, job satisfaction, and organizational commitment.”, *The Social Science Journal*. 53(1), P.22-32.

- Lefevor, G. T., & Fowers, B. J. (2016). "Traits, situational factors, and their interactions as explanations of helping behavior", **Personality and Individual Differences**. *P.92*, P.159-163.
- Jiang, Z., Wang, Z., Jing, X., Wallace, R., Jiang, X., & Kim, D. S. (2017). "Core self-evaluation: Linking career social support to life satisfaction" ,**Personality and Individual Differences**.*112*, P.128-135.
- Judge, T. A., Erez, A., Bono, J.E., & Thoresen, C. J. (2003). "The core self-evaluations scale: Development of a measure", **Personnel Psychology**." 56(2), P.303-331.
- Nguyen, N., & Borteyrou, X. (2016). "Core self-evaluations as a mediator of the relationship between person–environment fit and job satisfaction among laboratory technicians," **Personality and Individual Differences**. 99, P89-93.
- Nguyen, N., & Borteyrou, X. (2017). "Corrigendum to "Core self-evaluations as a mediator of the relationship between person–environment fit and job satisfaction among laboratory technicians." *Personal. Individ. Differ.* 99 (2016) 89-93]. **Personality and Individual Differences**.(112), P.162.
- Nwoke, M. B., Onuigbo, E. N., & Odo, V. O. (2016). "Social support, self-efficacy and gender as predictors of reported stress among inpatient caregivers." **The Social Science Journal**. 54, P.115-119.
- Palmer, J. C., Komarraju, M., Carter, M. Z., & Karau, S. J. (2017). "Angel on one shoulder: Can perceived organizational support moderate the relationship between the Dark Triad traits and counterproductive work behavior.", **Personality and Individual Differences**.110, P.31-37.
- Rogers, A., Fuller-Tyszkiewicz, M., Lewis, V., Krug, I., & Richardson, B. (2017). "A Person-by-Situation Account of Why Some People More Frequently Engage in Upward Appearance Comparison Behaviors in Everyday Life.",**Behavior Therapy**. 48(1).P.19-28.
- Rotter, J. B. (1996). "Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement", **Psychological Monographs**. 80(1), whole issue.

- Vatankhah, S., Javid, E., & Raoofi, A. (2017). "Perceived organizational support as the mediator of the relationships between high-performance work practices and counter-productive work behavior: Evidence from airline industry.", *Journal of Air Transport Management*. 59, P.107-115.
- Venz, R. A., & Gardiner, E. (2017). "It pays to be well-connected: The moderating role of networking ability on the relationship between core self-evaluations and income.", *Personality and Individual Differences*. 110, P.85-89.
- Villasana, M., Alonso-Tapia, J., & Ruiz, M. (2016). "A model for assessing coping and its relation to resilience in adolescence from the perspective of "person-situation interaction"", *Personality and Individual Differences*. 98, P.250-256.
- Wang, Z., Zhang, J., Thomas, C. L., Yu, J., & Spitzmueller, C. (2017). "Explaining benefits of employee proactive personality: The role of engagement, team proactivity composition and perceived organizational support", *Journal of Vocational Behavior*.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ พล.ต. นำพล คงพันธ์

วันเดือนปีเกิด 1 พ.ค.2506

การศึกษา

เมื่อปี พ.ศ.2523 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเตรียมทหาร

เมื่อปี พ.ศ.2530 ระดับปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

ประวัติการทำงานโดยย่อ

- 25 ม.ค.2530 ผู้บังคับหมวดปืนเล็ก กองร้อยอาวุธเบา กองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 16
- 25 ม.ค.2532 รองผู้บังคับกองร้อยอาวุธเบา กองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 16
- 22 เม.ย.2534 รองผู้บังคับกองร้อยสนับสุนนการรบ กองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 16
- 23 พ.ค.2537 ผู้บังคับกองร้อย กองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารราบที่ 16
- 2 ต.ค.2538 ประจำ โรงเรียนเสนาธิการทหารบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง
- 2 ต.ค.2539 ผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายยุทธการ กองพลทหารราบที่ 12
- 17 ส.ค.2541 รองผู้บังคับกองพันทหารราบที่ 122 กองพลทหารราบที่ 12
- 2 ต.ค.2544 หัวหน้าฝ่ายยุทธการ กองพลทหารราบที่ 12
- 14 ส.ค.2545 หัวหน้าแผนกยุทธการกองยุทธการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- 22 ก.ค.2547 นายทหารปฏิบัติราชการ กองอำนวยการ รักษาความมั่นคงภายใน กรมยุทธการทหาร
- 11 ส.ค.2547 นายทหารประจำ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- 14 ต.ค.2547 ผู้ช่วยผู้อำนวยการกองยุทธการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- 19 ต.ค.2548 รองผู้บังคับการ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 44 สำนักงานพัฒนาภาค 4 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- 1 ต.ค.2549 รองผู้บังคับการ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 21 สำนักงานพัฒนาภาค 2 หน่วย

- ปัญหาการทหารพัฒนา
- 1 ต.ค.2551 ผู้อำนวยการกองยุทธการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- 1 ต.ค.2553 เสนาธิการสำนักงานพัฒนาภาค 3 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา หน่วย
บัญชาการ
ทหารพัฒนา
- 1 ต.ค.2555 ผู้อำนวยการ กองการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานทหารพัฒนา หน่วย
บัญชาการ
ทหารพัฒนา
- 1 ต.ค.2558 รองผู้อำนวยการ สำนักงานทหารพัฒนา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ตำแหน่งปัจจุบัน

- 1 ต.ค.2560 ผู้อำนวยการสำนักงานทหารพัฒนา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา การเศรษฐกิจ

เรื่อง องค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืน ในพื้นที่
ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ผู้วิจัย พลตรี นำพล คงพันธ์

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๐

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานทหารพัฒนา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความยากจนเป็นปัญหาสำคัญของประเทศ โครงการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมาของประเทศ เช่น โครงการสร้างงานในชนบท โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมถึงการรับลงทะเบียนคนจนประเภทต่าง ๆ เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาคนเร่ร่อน ปัญหาหนี้สินภาคประชาชน ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน แต่อย่างไรก็ตาม จากผลการสำรวจความยากจนและการกระจายรายได้ ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๓๑ - ๒๕๕๙ พบว่า ค่าเฉลี่ยรายได้รวมทั้งประเทศในปี พ.ศ.๒๕๕๙ เท่ากับ ๒,๖๖๗ บาท/คน/เดือน ซึ่งภาคที่มีค่าเฉลี่ยรายได้รวมต่ำที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยมีค่าเฉลี่ยรายได้เท่ากับ ๒,๓๙๖ บาท/คน/เดือน ซึ่งต่ำกว่ารายได้ขั้นต่ำรายวันที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ เนื่องจากปัญหาความยากจนเป็นปัญหาที่ซับซ้อน แตกต่างกันในแต่ละบุคคลและแต่ละพื้นที่ รัฐบาลในปัจจุบันได้ตั้งใจที่จะพยายามหาทางแก้ไขความยากจนโดยกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการปฏิบัติงาน และกำหนดเป้าหมายระยะยาว เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของรายได้ในประเทศ คือ ประชาชนมีรายได้ ๑๓,๐๐๐ ดอลลาร์สหรัฐ/ปี หรือ ๔๓๓,๗๙๖.๘๒ บาท/คน/ปี หรือ ๓๖,๑๗๙.๗๔ บาท/คน/เดือน ซึ่งมากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เท่ากับ ๑๓.๕ เท่า

อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของปัญหาความยากจนเกิดจากความไม่แน่นอนของราคาพืชผลทางการเกษตร ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศเกือบครึ่งหนึ่งประกอบอาชีพเกษตรกรกรม รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ต้องการเพิ่มแรงงานภาคการเกษตรปรับเปลี่ยนทัศนคติให้กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่มองว่า การทำงานภาคการเกษตรกรรมสามารถมีรายได้สม่ำเสมอ และมีความมั่นคง โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในส่วนนี้ ได้เน้น

ย้ำเรื่องการลดต้นทุนการทำการเกษตร และการนำนวัตกรรมมาช่วยในการเพิ่มปริมาณผลผลิต โดยรัฐบาลต้องการให้เกิดการบูรณาการของทุกภาคส่วน เพื่อให้ขับเคลื่อนประเทศไปในทิศทางเดียวกัน

การทำเกษตรผสมผสานก็เป็นหนึ่งในกลยุทธ์ที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการทำการเกษตรกรรม ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดภายในไร่นาแบบครบวงจร เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศษซากและผลพลอยได้จากทั้งพืชและสัตว์สามารถเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งได้ และนอกจากมีการผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างหลากหลายแล้ว ยังมีการจัดการผลผลิตการเกษตรที่ค้ำึงถึงการตลาดด้วย (สุรศักดิ์ เสียงเสนาะ, ๒๕๕๘)

การส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ได้ดำเนินงานมาเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี โดยณรงค์และสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรรูปแบบเกษตรผสมผสาน เพื่อลดปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้การศึกษาองค์ประกอบความสำเร็จการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำผลการศึกษาไปพัฒนาและขยายผลการส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสานให้กับเกษตรกรรายอื่น เพื่อให้การสนับสนุนของแต่ละหน่วยงานเกิดความคุ้มค่าต่องบประมาณที่ได้รับ และลดปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษากระบวนการทำเกษตรผสมผสาน และองค์ประกอบที่ทำให้การทำเกษตรผสมผสานประสบความสำเร็จ
๒. เพื่อเสนอแนะแนวทางในแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องที่ค้นพบ ปรับปรุงกระบวนการและรูปแบบการสนับสนุนการทำเกษตรผสมผสานอย่างยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

๑.๑ ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการทำเกษตรผสมผสาน และเกษตรยั่งยืน

๑.๒ ศึกษาข้อมูลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม

๑.๓ ศึกษาและจัดทำตัวแบบการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานฯ ที่เหมาะสมใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดรูปแบบการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานฯ ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

๒. ขอบเขตด้านประชากรผู้เชี่ยวชาญทางการทำเกษตรผสมผสาน

ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อเกษตรกรต้นแบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๖๐ ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม และมุกดาหาร จำนวน ๖ คน และผู้บังคับบัญชาที่มีประสบการณ์ในการส่งเสริมโครงการเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๓ นาย

๓. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยจะดำเนินการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิในห้วงเวลา ตั้งแต่เดือน ธันวาคม ๒๕๖๐ - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการดำเนินการดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล แบบทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลเรื่องแนวคิด ทฤษฎี รวมถึงวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และแบบปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

๒. การจัดระเบียบข้อมูลและตรวจสอบ Validity ของข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีการตรวจสอบความสอดคล้องกันของข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation)

ผลการวิจัย

องค์ประกอบความสำเร็จในการทำการเกษตรแบบผสมผสานอย่างยั่งยืนนั้น ประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบคือ (1) องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ ที่เป็นแรงจูงใจให้เกษตรกร ตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดรายได้ที่มั่นคงและรวมถึงรายได้ ไม่สัมพันธ์กับรายจ่าย ที่มีที่มาจากทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว (2) องค์ประกอบทางลักษณะ จิตใจและพฤติกรรมของเกษตรกร ที่เกิดจากความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการทำเกษตร ผสมผสาน โดยอาศัยความรู้และทักษะดั้งเดิม ในขณะเดียวกันเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมี ลักษณะทางจิตใจและพฤติกรรมที่เชื่ออำนาจในตนว่าจะสามารถทำได้ด้วยตนเองด้วยการใฝ่หา ความรู้ในการทำเกษตรผสมผสานและพัฒนาตนเองเพื่อความสำเร็จในอนาคต รวมถึงการมี ลักษณะมุ่งอนาคตด้วยการควบคุมตนเองให้อดทนต่อสิ่งยั่วยุจากการสังคมนิยม ทำให้ไม่มีความคิดที่จะละทิ้งอาชีพเกษตรกร และเงื่อนไขสุดท้ายในองค์ประกอบทางลักษณะจิตใจและ พฤติกรรมของเกษตรกรคือการมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง ที่ถึงแม้ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของค่าครองชีพที่สูงขึ้นและค่าใช้จ่ายที่มากขึ้นโดยเฉพาะ ในช่วงเปิดเทอมของลูกหลาน เกษตรกรเหล่านี้กลับมีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมาย ความสำเร็จในการทำการเกษตรผสมผสาน (3) การสนับสนุนจากภาครัฐ เช่นการมีเจ้าหน้าที่ พัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความรู้ และทักษะการทำเกษตรผสมผสาน ที่พร้อมจะให้คำแนะนำแก่ เกษตรกรได้เป็นอย่างดี หน่วยงานราชการต่าง ๆ สามารถวิเคราะห์พื้นที่เพื่อจัดกิจกรรมที่ เหมาะสม คัดเลือกเกษตรกรที่มีความตั้งใจในการทำการเกษตรกร ส่งเสริมกิจกรรมและองค์ ความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ขั้นตอนการคัดสรรจึงต้องผ่านกระบวนการที่เหมาะสม จะละเลยไม่ได้ เพื่อให้เกิดเกษตรกรต้นแบบ สามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่นในชุมชน เพราะการเห็น แบบอย่างความสำเร็จ จะเป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดี เกิดความอยากทำ เมื่อเกษตรกรมีความ อยากทำ อยากมี อยากเป็น การทำให้เกิดการเกษตรแบบยั่งยืนก็จะตามมา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพเก่าแก่ดั้งเดิมของคนไทยที่หล่อหลอม และเสริมสร้างสังคมไทยให้มั่นคงและยั่งยืนถึงปัจจุบัน ภาครัฐจึงจำเป็นต้องดำเนินการทุก วิธีทางที่ทำให้อาชีพนี้ไม่สูญหายไปจากสังคมไทย อย่างไรก็ตามความผันผวนของราคาพืชผล ทางการผลิตทำให้เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหารายได้ที่ไม่เพียงพอและรวมถึงปัญหาความ

ยากจน ด้วยเหตุนี้เองภาครัฐควรส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสานเพื่อแก้ไขปัญหารายได้ของเกษตรกร รวมถึงการมีมาตรการในการจูงใจเกษตรกรให้หันมาทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่นการสนับสนุนการสร้างบ่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและการให้หลักประกันในราคาพืชผลทางการเกษตรกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็นต้น นอกจากนี้การจัดแบ่งสัดส่วนการเพาะปลูกให้กับเกษตรกร และรัฐบาลประกันราคาขายที่ชัดเจน ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยแก้ไขปัญหาความยากจนได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

แนวทางการปฏิบัติสู่ความสำเร็จของการทำเกษตรแบบผสมผสาน ต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ให้ชัดเจน สอดคล้องและเชื่อมโยง ตลอดจนถ่ายทอดในเรื่องเป้าหมายการพัฒนาให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบในแนวทางเดียวกัน หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ทุกหน่วยต้องริเริ่มจัดทำแผน/กิจกรรม/โครงการย่อยของตนเอง จัดทำระบบการติดตามประเมินผล และสร้างตัวชี้วัดการปฏิบัติงาน ที่สามารถนำไปใช้กำกับดูแลและประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อได้มาซึ่งผลลัพธ์ของการพัฒนา อีกทั้งต้องบูรณาการมองการพัฒนาในภาพรวมร่วมกับหน่วยภาคีการพัฒนา ประสานประโยชน์ทุกภาคส่วนให้สามารถขับเคลื่อน การพัฒนา “คน ชุมชน และพื้นที่” ให้ชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน และพื้นที่พัฒนาที่มีความมั่นคง ชุมชนพร้อมให้ความร่วมมือแก้ไขต่อภัยคุกคามทุกรูปแบบ ต้องมีการระดมความคิด แบ่งปันความรู้ เล่าประสบการณ์ จากฝ่ายอำนาจการและผู้บังคับหน่วยทุกระดับ เพื่อให้เกิดการตกผลึกความคิดของทุกส่วน ทำให้แนวทางการพัฒนาเกิดความสมบูรณ์และทันสมัย

ในส่วนของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนานั้น ควรเพิ่มเติมกระบวนการศึกษาดูงาน พบปะ พูดคุย กับหน่วยงานรัฐและเอกชน หรือเกษตรกรต้นแบบผู้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรผสมผสานในปีที่ผ่านมา ในขั้นตอนก่อนรับมอบโครงการ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้แก่เกษตรกร รับทราบความต้องการของตลาดการเกษตรในชุมชน เกิดแรงจูงใจ แรงบันดาลใจ สร้างความมั่นใจที่จะอยากประสบผลสำเร็จการทำเกษตรผสมผสานเช่นเดียวกัน เพื่อให้เกษตรกรที่ยากจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีพอสมควร